

Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme

Identity Development and Identity Formation: A Theoretical Assessment

Hasan Atak¹

¹ Psik. Dr., Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ankara

ÖZET

İnsan yaşamında değişimlerin yoğun olarak yaşandığı dönemlerden biri olan ergenliğin temel görevinin kimlik gelişimi olduğu ileri sürülmektedir. Son yıllardaki gelişim psikolojisi çalışmaları, kimlik gelişiminin ergenlikte başlamasına karşın, yetişkinliğe geçiş yıllarında yoğunlaştığını önermektedir. Bu yazıda, kimlik konusu kuramsal olarak ve deneysel çalışmalar bağlamında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Literatürde, kimlik konusunda birkaç temel kuramın yanında oldukça farklı açıklamalar ve modeller dikkati çekmektedir. Kimlik konusuyla ilgili araştırmaların da diğer psikososyal çalışma konularına göre daha fazla olduğu söylenebilir. Bu yazıda kimlikle ilgili temel açıklamaları yapan kuramlarla (Erikson, Marcia, Berzonsky, Waterman gibi), içerisinde kimliğe değinen kuramlara (Blos, Arnett, Kegan gibi) yer verilmiştir. Kimlikle ilgili kuramlar kimlik keşfi, kimlik statüleri ve kimlik stilleri ana başlıklarında altında ele alınmıştır. Türkiye'deki kimlik çalışmalarına bakıldığında neredeyse tüm çalışmaların kimlik statüleri ile ilgilidir. Kimlik gelişimi konusunda Türkiye'de yapılacak çalışmalarda, yeni kuramların ve yönelimlerin dikkate alınması gerekli görünmektedir.

Anahtar Sözcükler: kimlik, yetişkinliğe geçiş, kimlik biçimlenmesi, ergenlik

ABSTRACT

Basic function of adolescence -one of the human life periods when physical and mental changes are experienced most heavily- is suggested to be identity development. Recent developmental psychology studies hypothesized that identity development starts during adolescence but intensifies during transition to adulthood. This study addresses identity concept, in detail, from a theoretical point of view and in the scope of empirical studies. Literature offers quite different explanations and models as well as a few basic theories in

this framework. The number of studies on identity subject is higher than the number of studies on other psycho-social study subjects. This study presents the theories offering basic explanations about identity (such as the works of Erikson, Marcia, Berzonsky, Waterman) and the theories referring to identity (such as the works of Blos, Arnett, Kegan). Theories related to identity are addressed under the titles of identity exploration, identity status and identity styles. Almost all of the identity studies conducted in Turkey focused on identity status. In this context, new theories and tendencies may be taken into consideration in the studies to be made in Turkey on identity development.

Keywords: identity, transition to adulthood, identity formation, adolescence

İnsanlar yaşamları boyunca sürekli olarak değişir ve gelişirler. Bu değişimlerin yoğun olarak yaşandığı dönemlerden biri de ergenlik dönemidir. Ergenlik döneminin ortalama 10-18 yaş arasında olduğu ve erken, orta ve ileri ergenlik olmak üzere üç alt evreden oluştuğu öne sürülmektedir.[1] Erikson'a [2] göre ergenlikte kazanılması gereken temel özellik kimlik gelişimidir. Kimlik, farklı alanlarda farklı şekillerde tanımlanan kavramlardan biridir. Kimlik kavramının tanımında ortak bir noktada buluşulamamasının nedeni kavramın fiziksel, bilişsel ve toplumsal öğeleri içeriyor olmasıdır. Erikson [2] kimlik kavramını açıklarken bazen bir duyguya, bazen de psikolojik bir yapıya işaret etmekte ve kimlik oluşum sürecini bilinç ve bilinç-dışı mekanizmaların bileşimi olarak açıklamaktadır. Marcia'ya göre kimlik, bireyin dürtülerinin, inançlarının ve kişisel geçmişinin dinamik bir örgütlenmesinden oluşmaktadır.[3] Kimlik literatürde en genel anlamıyla, bireyin "ben kimim?" sorusuna verdiği yanıt olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada insan gelişiminde önemli bir dönem olan ergenlikte başlayan, yaşamın diğer dönemlerini de etkileyen, geniş bir yelpazede ele alınan ve günümüzde önemi gittikçe artan kimlik konusu, Türkçe literatürde bu konudaki eksikliğin farkedilmesinden dolayı çok boyutlu olarak ele alınmıştır.

Kimlik ile İlgili Tanımlamalar

Literatürde kimlik gelişimi kavramı, kimlik keşfi kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır ve bu kavramlar karmaşık ve çok yönlüdür. Erikson, kimlik keşfi konusunda ergenin aşk, iş ve dünya görüşü olmak üzere üç temel alanda denemelerde bulunduğunu ve bu denemelerin kimlik keşfi sürecinin motoru olduğunu ifade etmiştir. Erikson, kimlik keşfinin yönü ve zamanlaması olmak üzere kimlik keşfinin iki bileşenine dikkat çeker. Kimlik keşfinin yönü ile kimliğin zaman içindeki değişiminin hangi şekillerde görüldüğü ve ne yönde

geliştiği; zamanlamasıyla da, kimliğin ilk kez baskın bir uğraşı alanı olarak belirlenmesi kastedilmektedir.[3] Arnett [4], Erikson gibi kimlik keşfi konusuna eğilmiş; ancak Erikson'dan farklı olarak kimlik keşfi sürecinin ergenliğin sonunda bitmediğini, ergenin iş, aşk ve dünya görüşü olmak üzere üç temel alanda denemelerde bulunduğunu ve bu denemelerin “beliren yetişkinlik (emerging adulthood)” döneminde yoğunluk kazandığını ifade etmiştir.

Marcia, kimlik statüleri kavramını önermiştir ve adanmışlık/içsel yatırım (commitment) ve keşif (exploration) boyutlarının varlık ya da yokluğuna göre kimlik statüleri tanımlamıştır. Başka bir deyişle, Marcia için kimlik keşfi belli bir statü ile sonlanmakta ve statüler arasında da geçişler olabilmektedir. Marcia dağınık kimlik, ipotekli kimlik, başarılı kimlik ve moratoryum olmak üzere dört kimlik statüsü öne sürmüştür.[3] Kısaca ifade etmek gerekirse; dağınık kimlik (düşük keşif, düşük bağlanma) kimlik konuları ile ilgilenmemeyi; ipotekli kimlik (düşük keşif, yüksek bağlanma) kimlik biçimlenmesinde katılığı ve mevcut yapıya uymayı; moratoryum (yüksek keşif, düşük bağlanma) benlik için güçlü bir arayışı; başarılı kimlik (yüksek keşif, yüksek bağlanma) farklı parçaları içeren tutarlı bir kimlik oluşturmayı temsil etmektedir. Başarılı kimlik ve dağınık kimlik Erikson'un kimliğe karşı kimlik kargaşasını temsil etmektedir. Kelly'nin “bir bilim adamı olarak kişi” bakış açısına dayanarak, kimlik işleme yönelimi kişinin kimlikle ilgili konuları ve ikilemleri yorumlama biçimlerini temsil etmektedir.

Kimlik gelişiminde bilişsel öğeleri de dikkate alan Berzonsky, kimlik konusunda yeni bir yaklaşım olan kimlik stilleri kavramını önermiştir. Berzonsky bilgi yönelimli, norm yönelimli ve kaçınma yönelimli olmak üzere üç tür kimlik stili önermiştir.[5] Bilgi yönelimli bireylerin birçok alternatifini dikkate aldığı; norm yönelimli bireylerin toplumun ve ailenin beklentilerine uyma eğilimi gösterdikleri ve son olarak kaçınma yönelimli bireylerin ise kimlikle ilgili kararlardan kaçınmayı tercih ettikleri vurgulanmaktadır.[5]

Kimlik biçimlenmesi (Identity formation) kavramı, kimliğin zaman içinde çeşitli değişkenlerden etkilenerek şekillenme sürecine işaret eden bir kavramdır. Bu bağlamda, kimliğin zaman içinde üç şekilde biçimlendiği vurgulanmaktadır.[6] Bunlardan birincisi keşif/esnek bağlanmadır ve farklı parçaları içeren tutarlı bir kimlik oluşturmak anlamına gelmektedir. İkincisi ipotek/uymadır ve kimlik biçimlenmesinde katılığı ve başkalarına uymayı içermektedir. Sonuncusu ise kaçınmadır. Kaçınma, kimlik için güçlü bir arayış olmasına karşın, kimlik konuları ile ilgilenmemeyi içermektedir.

Kimlikle ilgili literatür incelendiğinde, kimlik konusunda birkaç temel kavramın yanında oldukça farklı modellerin dikkati çektiği görülmektedir. Kim-

lik konusuyla ilgili araştırmaların da diğer psikososyal çalışma konularına göre oldukça fazla olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, kimlikle ilgili tüm açıklamaların, aslında bir Şekilde Erikson'un açıklamalarını temel aldığı ve Erikson'un açıklamalarına gönderme yaptığı da söylenebilir. Bu yazıda kimlikle ilgili temel açıklamaları yapan kuramlarla (Erikson, Marcia, Berzonsky, Waterman, Kunnen ve Bosma), içerisinde kimliğe değinen kuramlara (Blos, Arnett, Kegan, Grotevant, Kerperman gibi) yer verilmiştir. Kimlikle ilgili kuramlar kimlik keşfi, kimlik statüleri ve kimlik stilleri ana başlıklarında altında ele alınmıştır. Bu kuramların bu alanlardan sadece birine ilişkin açıklama yapmıyor olmalarına karşın, aynı kuramda bu alanlardan birine diğer alanlara oranla daha fazla yer verildiği görülmektedir.

Kimlik Keşfi ile İlgili Kuramlar

Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramında Kimlik Keşfi

Erikson, Freud'un psikanaliz kuramının kavramlarını temel alarak sekiz evreli bir psikososyal gelişim kuramı önermiştir.[2] Erikson'un kuramının toplumsal gler ve yaşamın tüm dönemlerini kapsaması, bu kuramı diğer psikanalitik kuramlardan ayırmaktadır. Psikososyal bakış açısına göre olgunlaşma, bireye yeni yeterlilikler kazandırırken, aynı zamanda yeni sorumluluklar da ykler. Olgunlaşmanın her basamağında toplum çocuğun gereksinimlerini karşılar ve olgunlaşmada anababanın bakımı, okul, toplumsal rgtler, meslekler ve değerler önemlidir. Psikososyal gelişimde ocuk, kendi yaşam döngüsünü toplumsal yaşam döngüsünün içinde bulur ve kültür çocuğun gelişiminde önemli etkiye sahiptir.[7] Her kültür çocuğun psikososyal gelişimini her yaşa uygun Şekilde yönlendirir, artırır ve bir kültür içerisinde değerimin zamanı konusunda görelilik gösterir.[2] Bu bağlamda kimlik keşfi süreci, kendini ve toplumu kabul etmeyi içermektedir. Yaşamın her döneminde "ben kimim?" sorusu sorulmakla birlikte bu soru ergenlikte yoğunluk kazanmaktadır.[2] Bununla birlikte, kimliğin bir dönemden diğerine aktarıldığı ve önceki kimlik formunun sonrakini etkilediği söylenebilir.

Erikson, psikososyal gelişim kuramını klinik gözlemlerine dayanarak ortaya atmıştır.[2] Bu kuram, yaşamın tüm dönemlerini kapsadığı için insan gelişiminde bugüne kadar ne sürülmüş olan en kapsamlı açıklamadır. Erikson'un psikososyal gelişim kuramı yaşam boyunca gelişimin bilişsel, duygusal ve toplumsal yönlerini dikkate alan, bunlar arasında bağlantılar kuran ve disiplinlerarası bir bakış açısına sahip bir kuramdır. Erikson'a göre, birey çevreyle etkileşim içerisinde yaşam boyunca gelişir. Erikson, bireyin gelişimini

biyolojik değişkenler, toplumsal-çevresel etkiler ve ego süreci olarak belirtilen kişisel deneyimler olmak üzere üç değişken arasındaki ilişki olarak görülür.[2] Erikson'un kuramında temel kavramlar şunlardır;

1. Aşamalı oluşum ilkesi (Epigenetic principle): Erikson'un gelişim kuramınının kavramlarından ilki aşamalı oluşum ilkesidir. Aşamalı oluşum ilkesine göre birey önceden belirlenmiş adımlarla, belli bir tasarıma göre gelişir. Fetüs gibi, kişilik de zamanla gelişir ve olgunlaşır, bu yaklaşıma epigenetik ilke adı verilmektedir. Erikson'a göre aşamalı oluşum ilkesi, "epi" üstünde "genetik" [genesis] ise ortaya çıkma anlamındadır. Bu yüzden, epigenetic [epigenesis] zaman ve mekan içerisinde bir parçanın diğer parça üzerinde gelişmesi anlamındadır. Erikson'un kuramında söz edilen temel tasarım planı evresel ve hiyerarşik bir gelişimi içermektedir. [2,3]
2. Psikososyal bunalım: Erikson'un diğer kavramı psikososyal bunalımdır. Temel tasarım planında birey, sekiz evredeki karşıt çatışmaları çözmek zorundadır. Olgunlaşma ve toplumsal beklentiler, çocuğun ya da bireyin çözmesi gereken krizleri oluşturur. Erikson, krizleri özerkliğe karşı utanç ve şüphe gibi olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla ele almıştır. Çözülemeyen krizlerle yaşam boyu uğraşma söz konusudur. Her bir gelişim dönemi bir önceki üzerine kuruludur ve diğer dönemleri etkiler.[2,3]
3. Bölge (zone), organ işlev biçimi (organ mode): Bölge, organizmanın gelişim evresine uygun bedeninin bir bölümünü temsil eder. Organ işlev biçimi, gelişim evresine uygun beden bölgesinin davranışını ve kişilerarası ilişki örüntüsünü belirtir. Örneğin, yaşamın ilk dönemlerinde bebeğin gelişimsel evresine uygun beden bölgesi ağız ve bu bölgenin organ işlev biçimi içe almaktır. Bu organ işlev biçimi zamanla tüm beden bölgelerine yayılarak bir davranış örüntüsüne dönüşür. Bebek yalnızca ağız yoluyla değil, gözleriyle de çevresini izler, hatta temel bir refleks olan yakalama refleksiyle de dokunma duygusunu kullanarak avucuna değen nesneyi yakalayarak içine alma işini yapar.
4. Toplumsal işlev örüntüsü (social modality): Toplumsal işlev örüntüsü, gelişim evresine uygun beden bölgesinin davranış biçiminin ve kişilerarası ilişki örüntüsünün belirlenmesidir. Bu evrenin toplumsal işlev örüntüsü ise bebek ve bakıcısı arasındaki alma verme ilişkisinin niteliğidir. Bu ilişki nitelik sayesinde bebek toplumsal alışveriş anlamındaki ego yetilerini kazanır.[2]
5. Ego kimliği: Ego kimliği, öznel bir deneyim ve dinamik bir gerçekliktir. Yaşamın ilk zamanlarında bebeğe bakan kişiyle bebek arasında alma

verme niteliğinde bir ilişki vardır. Bu ilişki içerisinde bebek kendisiyle ilgili çeşitli algılar oluşturur. Bu da egosunun ilk tasarımlarını ve ego kimliğinin ilkel formlarını oluşturur.[8]

6. Ego kimliği duygusu: Erikson, ego kimliği duygusunu kişisel aynılık ve tarihsel süreklilik duygusu olarak tanımlamıştır.[2] Ego kimliği duygusu, bir bireyin yaşamının ilk evrelerinde ilkel ve henüz gelişmemiş olan, daha sonra yeni roller ve koşullarla yeniden biçimlenen kendi kimliğine olan güveni ve buna ilişkin bireyin kendilik algılamalarının aynılık ve sürekliliğidir. Erikson'un tanımlamasında kişinin içsel bütünlüğünü deneyimlemesi, içsel aynılık duygusunun zaman içerisinde süregitmesi ve toplumdaki önemli değerlerin deneyimlenmesi olmak üzere üç yapı kimlik duygusunun oluşması için gereklidir.
7. Sosyal kimlik: Bireyin, sosyal alanla iletişimi sonucunda edindiği, başkalarının gözünde aynılık ve süreklilik duygusunu test etmesi ve gözlemesidir.[2]
8. Kişisel kimlik: Kişisel kimlik, insanın geçmişi ve geleceği ile ilgili beklentileri üzerine kurulan bir aynılık ve süreklilik algısıdır.[2] Erikson'un kişisel kimlik ve sosyal kimlik yapıları farklı kavramlar olarak değil, ego kimliğinin bileşenleri olarak ele alınmaktadır.

Psiko-Sosyal Gelişim Evreleri

Erikson, psikanalitik gelişim kuramının temel kavramlarını alarak sekiz evreli bir gelişim kuramı oluşturmuştur. Psikanalitik gelişim kuramının odak noktası çocukluk yaşantıları ve cinselliktir. Erikson ise, gelişim kuramında toplumsal öğelerden ve yaşamın tüm dönemlerinden söz etmektedir.[2] Erikson, her evreye özgü iki karşıt özellik tanımlayarak, yaşamı 8 evreye ayırmıştır. Her evrede özgül bir bunalımdan geçerek, o evreye özgü bunalım çözülmekte ve temel bir nitelik kazanılmaktadır. Her evrede iki karşıt benlik özelliği bulunmaktadır. Burada önemli olan, iki karşıt özelliğin ne kadar olumlu yöne doğru geliştiğidir. Psikososyal gelişim kuramına göre, bir evrede yaşanan çarışmalar, daha sonraki evrelerden birinde yeniden yaşanarak aşılabilmektedir.

Erikson, Freud gibi çocukluk gelişimine ağırlık vermektedir ve kuramın ilk dört evresi büyük ölçüde Freud'un çocukluk evrelerinin genişletilmiş biçimidir. Altıncı, yedinci ve sekizinci evreler ise, yetişkinlik ve yaşlılıkla ilgilidir. Bu yüzden, burada sadece beliren yetişkinlikle ilgili olan beşinci evreden söz edilmektedir. Tablo 1'de Erikson'un sekiz evresine ait ortalama yaşam evreleri, psikososyal gelişim evresi ve bunlara karşılık gelen kimlik duygusu sunulmaktadır.

Tablo.1’de de görüldüğü gibi Erikson ergenlik dönemini kimlik duygusuna karşı kimlik karışıklığı olarak tanımlamıştır. Bu dönemdeki kimlik duygusu ise “ben kimim?” sorusuyla açıklanmaktadır. Açıklayıcı olması açısından kuramın ergenlik dönemini karakterize eden beşinci evresinden söz etmekte yarar vardır.

Tablo.1. Erikson’un Psikososyal Gelişim Evreleri Kuramı ve Karşılık Gelen Kimlik Duygusu [2]

Yaşam Dönemi	Psikososyal Gelişim Evresi	Kimlik Duygusu
Bebeklik	Temel güven-Güvensizlik	“Ben bana verilenim”
İlk çocukluk	Özerklik-Utanç, kuşku	“Ben oluşturduğum şeyim”
Oyun çağı	Girişimcilik-Suçluluk	“Ben olacağımı hayal ettiğim şeyim”
Okul çağı	Çalışkanlık-Aşağılık duygusu	“Ben öğrenebildiklerimin tümüyüm”
Ergenlik	Kimlik duygusu-Kimlik kargaşası	“Ben kimim”
Genç Yetişkinlik	Yakınlık-Yalıtılmışlık	“Biz sevebildiklerimizin tümüyüz”
Yetişkinlik	Üretkenlik-Durgunluk	“Ben ürettiğim şeyim”
Yaşlılık	Ego bütünlüğü-Umutsuzluk	“Ben geride bırakabildiklerimim”

Kimlik Duygusuna Karşılık Kimlik Kargaşası

Erikson’un psikososyal gelişim kuramında her evrede çözülmesi gereken çatışmalar vardır. Ergenlik evresinde kimlik duygusuna karşı kimlik kargaşası (identity confusion) temel çatışmayı oluşturur. Kimlik, Erikson’a göre ergenlik evresinde kazanılması gereken temel özelliktir ve grup kimliği, mesleki kimlik, ulusal kimlik, kültürel kimlik, cinsel kimlik gibi statülerin bir bileşimidir. Erikson’a göre kimlik duygusu, bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gidiyor olduğunu bilme ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiği duygusudur.[2] Erikson’a göre, kimlik gelişimi ne ergenlikle başlayan bir süreç, ne de ergenlikle biten bir süreçtir; tüm yaşam boyunca gelişir ve değişir. Ergenlikte kimlikle ilgili keşif davranışının yoğunlaşmasının; fiziksel görünüşte meydana gelen değişiklikler, gelişen bilişsel kapasite ve ergenliğin iş, evlilik ve geleceğe yönelik önemli kararları alma zamanı olması üzere üç nedeni vardır.

Ergenlik döneminde bireyler bilişsel, bedensel ve psikolojik değişimler sonucunda toplumun beklentileri ile karşı karşıya kalırlar. Bir yandan çocukluk

özdeşimlerinin ve kendilik algılamalarının sürdürülmesi ve var olan dengeyi sürdürme çabaları, öte yandan toplumsal beklentiler, ergendeki değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu durumda ergen kendi kimliğini yeniden tanımlayarak toplum içinde yer edinmek zorunda kalır. Böylece kimlik bunalımı (identity crisis) ortaya çıkar. Ergenlik döneminde ergenlerin yaşadığı kimlik bunalımı, bir sonraki evreye olumlu geçiş sağlayan kimlik duygusunun kazanılmasıyla sonuçlanabilir. Kimlik bunalımı ayrıca askıya alma (psychosocial moratorium), kimlik dağınıklığı (identity diffusion) ya da olumsuz/ters kimlik (negative identity) ile sonuçlanabilir. Askıya alma gencin yetişkin sorumluluklarını almaya geçişte bir tür hazırlanma ve zaman kazanma dönemidir. Erikson'a göre toplum, ergenlere askıya alma dönemini bilinçli olarak verir. Ergen bu dönemde kesinleşmiş bağlanmalar yapmadan önce, çeşitli olasılıkları dener. Erikson'a göre askıya alma, henüz sorumluluk almaya hazır olmayan kişiye tanınan ve toplum tarafından kişiye sunulan bir erteleme dönemidir.[2]

Ergen seçenekleri deneyimleme sürecinde toplum tarafından engellemelerle karşılaşırsa kimlik kargaşası yaşayabilir. Kimlik kargaşası, genç insanın çeşitli roller ve yaşantılar arasında bütünleştirme yapamaması, egoya aktarılan yoğun bilgileri örgütleyememesi sonucunda ortaya çıkar. Kimlik kargaşası durumunda bireylerde kümeleşme ve bu kümelerin norm ve kurallarına sıkı sıkıya bağlanma eğilimi ortaya çıkabilmektedir. Kimlik duygusunun kazanılması belirli bir çabayı gerektirir. Ergenin farklı rolleri ve yaşantıları bütünleştirememesi, dışarıdan gelen bilgileri örgütleyememesi sonucunda bazı klinik belirtiler ortaya çıkabilir. Bu durumun daha da ağırlaşması kimlik kargaşası durumunu ortaya çıkarır.[2]

Ergenlikte kimlik bunalımının neden olduğu başka bir sonuç ise ters kimliktir. Ters kimlik statüsündeki ergenler toplumun ondan beklediği rollere karşı gelerek aşırı uç (marjinal) rolleri ve davranışları benimser. Erikson'a göre, kimlik gelişimini olumlu ve kabul gören bir ortamda tamamlamayan ergenler, hiçbir şey olmamak yerine, babası polis olan bir kızın kanunları çiğneyen biri olması ya da başarılı bir ailenin kızının okula gitmeyi reddetmesi örneklerindeki gibi istenmedik ya da toplumun kabul etmediği bir seçeneğe yönelebilirler.[2, 6]

Erikson, çocukların doğrudan gözlenmesi, kültürler arası karşılaştırmalar ve psiko-tarihçe yöntemi olmak üzere çalışmasında üç yöntem kullanmıştır. Miller'a göre, Erikson'un kuramı bazı temel kuramlara dayanmaktadır.[7] Bunlardan ilki Darwin'in evrimsel modelidir. Darwin, toplumsal kurumların, türlerin fiziksel ve psikolojik olarak yaşamda kalmalarına yardımcı olduğunu savunur. İkinci kuram olan tarihsel diyalektik modeli ise karşıt güçlerin çatış-

masının gelişim dönemlerine yansıdığını savunmaktadır. Bu bağlamda Erikson, çocuğun davranışının geçmiş ve şimdiki tarihsel süreci ile kültürün tarihsel sürecinden etkilendiğini ve toplumun farklı kesimlerinde insan davranışının toplumdan etkilendiğini dile getirmiştir.

Erikson'un kuramı psikososyal gelişimi açıklayan en iyi kuramlardan bir tanesi olmasına karşın, bazı alanlarda eleştirilmiştir.[7] Erikson'un kuramının zayıf yanlarından biri kuramın gözlemlerden ampirik anlamdaki genelleştirmelerden ve soyut kuramsal açıklamalardan uzak olmasıdır. Ayrıca Erikson, çocuğun bir dönemden diğerine nasıl geçtiğine ilişkin detaylı bilgi sunmamaktadır. Ayrıca, Erikson, kuramında nadir olarak belirli yaş dilimleri üzerinde durarak açıklamalarda bulunmuştur. Erikson, sekiz psikososyal bunalımın içsel-biyolojik ve kültürel-sosyolojik güçlerle birlikte belirlenmesini vurgulayan ilk yazarlardan biridir; ancak organizmanın neden evreden evreye geçerek geliştiğini açıklamakta yeterince başarılı olamamıştır. Ek olarak, yetişkin gelişimini boylamsal yaklaşımla ele alan araştırmacılar, Erikson'un çizdiği gelişim tablosunun yalnızca bireyciliğin egemen olduğu ve bireysel rollerin toplum tarafından sıkıca denetlenmediği kültürlerde geçerli olduğunu düşünmektedirler. Bu eleştirilere karşın, Erikson'un kuramı psikososyal gelişimi en iyi açıklayan kuramlardan biridir; ergenliği anlamak konusunda en önemli kuramlardan biri olmuştur. Sonraki kuramların ya da modellerin bir şekilde Erikson'un açıklamalarına değindiği de söylenebilir. Bu kuramlardan biri de Arnett'in beliren yetişkinlik (emerging adulthood) kuramıdır.[4]

Arnett'in Beliren Yetişkinlik (Emerging Adulthood) Kuramında Kimlik Keşfi

Arnett tarafından ortaya atılan bu kuram, yetişkinliğe geçiş sürecini açıklayan bir kuram olmasına karşın, sadece ergenlik sonundan [18–19 yaş] otuzlu yaşların başına kadar olan dönemi ele almakta; ergenliğe ve genç yetişkinliğe göndermeler yapmaktadır. Beliren yetişkinliğin, ergenlik ve genç yetişkinlik arasında kendine özgü özellikleri olan ve hem ergenlikten, hem de genç yetişkinlikten farklı bir gelişim dönemi olduğu öne sürülmektedir. Bu dönem, kendisinden önce gelen ergenlikten ve kendisinden sonra gelen genç yetişkinlikten aşk, iş ve dünya görüşü olmak üzere kimlik keşfi konusunda üç temel boyutta farklılaşmaktadır.[4,9]

Erikson, yaklaşık elli yıl önce, kimlik kazanmaya karşı kimlik kargaşasının ergenlik döneminin temel sorunu olduğunu belirtmiş ve bu görüş neredeyse tüm çevrelerce kabul görmüştür. Belki de bu nedenle, günümüze kadar olan

zaman sürecinde kimlik üzerine yapılan çalışmaların neredeyse tamamı ergenlik dönemine odaklanmıştır. Bununla birlikte Erikson, sanayileşmiş toplumlarda tipik olarak görülen “uzatılmış ergenlik” ve böyle toplumlarda genç insanlara sunulan “psikososyal moratoryum” kavramlarını ortaya atmıştır. Arnett’e göre, Erikson genç yetişkinliği, toplumun bazı bölümlerinden farklı ve toplum baskısından etkilenmeyen, bağımsız roller deneyen ve bunlar sayesinde bireylerin kendilerine toplumda uygun bir yer bulduğu bir zaman dilimi olarak yorumlamıştır.[2,4,9]

Günümüzde bu durum Erikson’ un söz ettiğiinden çok daha genç insanlar için geçerlidir.[4] Eğer ergenlik 10-18 yaş arası ise ve beliren yetişkinlik kabaca 18 yaştan yirmili yaşların ortasına kadar ise, kimlik arayışı ve kimlik oluşturma ergenlikte değil, beliren yetişkinlik döneminde olur. Kimlik oluşumu üzerine yapılan çalışmalar genel olarak ergenlik üzerine yoğunlaşmış olsa da; yapılan pek çok çalışma, kimlik kazanımının ender olarak lisenin sonunda elde edilebildiği ve kimlik gelişiminin onlu yaşların sonunda ve yirmili yaşlar boyunca devam ettiğini göstermektedir.[9]

Beliren yetişkinliğin bir yaşam dönemi olarak ele alınması, üç temel boyutta kimlik keşfini gerekli kılmaktadır. Bunlar; aşk, iş ve dünya görüşüdür.[9] Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin aşk, iş ve dünya görüşü alanlarında kimlikle ilgili olan gelişimsel özellikleri, ergenlerden çok daha önemlidir. Erikson [2], ergenlik döneminde kimlik kazanmaya karşı kimlik kargaşası olarak adlandırılan bir gelişim özelliği tanımlamıştır. Ergenliğin 10-18 yaş dönemlerini kapsadığı varsayırsa, kimlik gelişimi bu dönemde ele alınmalıdır; ergenlikte gelişim henüz tamamlanmadığı için kimlik konusu 18-25 yaş döneminde ele alınmalıdır.[4,6] Araştırmalar, gelişim psikolojisinde “kimlik” konusu için çalışma yılının, liseden sonra olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, son dönemde Avrupa ve Amerika’ daki bazı gelişim psikologları, kimlik konusuna yönelik çalışmalarını beliren yetişkinlik dönemine odaklanarak gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Kimlik oluşturma süreci, yaşamdaki pek çok alanda denemeleri ve karar vermeleri içermektedir.[9] Özellikle aşk, iş ve dünya görüşü alanındaki deneme ve karar verme süreçleri ergenlikte başlamakla birlikte, beliren yetişkinlik döneminde belirginleşmektedir. Örneğin, ergenlikte flört ilişkileri tam bir ilişki niteliğinde değildir ve genellikle bir iki hafta ya da bir iki ay sürer. Beliren yetişkinlikte aşk kişi için çok daha yakınlık ifade eder ve kişi bu dönemde aşka daha büyük anlamlar yükler. Ergenlikte “çıkma” (dating) gruplarda (örneğin, danslar, toplantılar ve partiler) gerçekleşirken, beliren yetişkinlerin çıkmaları ikili olma şeklindedir ve daha çok fiziksel ve duygusal yakınlığı

içermektedir. Hatta beliren yetişkinlik dönemindeki çıkma, cinsel ilişkilerle de sonuçlanmaktadır. Ergenlikte flört ilişkilerinde ergen tarafından, “ben burada ve şimdi kimle olmaktan mutlu olurum?” sorusuna cevap aranırken; beliren yetişkinlerde “yaşamımı nasıl bir eşle geçirmeyi düşünüyorum” sorusuna cevap arama şeklindedir. Kısaca, ergenlerin ve beliren yetişkinlerin aşka bakış açılarının farklı olduğu ifade edilebilir. Toplumda ve ilişkiler ağı içinde beliren yetişkinler, karşılarındaki insanda, hem kendisini çeken nitelikleri, hem de kendisine tatsız ve can sıkıcı gelen nitelikleri öğrenir. Ayrıca, kendilerini daha yakından tanımak isteyenlerin, onları nasıl değerlendirdiklerini de görürler.

Kimlik keşiflerine karşın, bireylerin beliren yetişkinlikte yaşadıkları aşk ve iş denemeleri her zaman olumlu sonuçlanmamaktadır. Bireyler, aşk konusunda bazen umutsuzluk ve reddedilme yaşamaktadırlar. İş yaşamında ise, başarı, başarısızlık ve yetersizlikler yaşayabilmektedirler. Dünya görüşü açısından ise, bazen çocuklukta edinilen inançların reddedilmesi söz konusudur.[4]

Beliren yetişkinliğin belki de en önemli özelliği, genç insanların yaşamlarının birçok alanında, özellikle aşta ve işte, fırsatları aramalarıdır. Aşta ve işte fırsatları arama ve deneme süreci sayesinde beliren yetişkinler, kimliklerini sorgularlar ve kim olduklarını ve yaşamdan beklentilerini aydınlatırlar. Yani, bu süreçle birlikte, kim oldukları ve ne istedikleri hakkında daha fazla şey öğrenirler. Böyle bir keşif için “beliren yetişkinlik” dönemi, onlara en iyi fırsatı sunmaktadır.[9] Beliren yetişkinler, ergenlere göre aile ilişkilerinde daha özgürdürler ve birçoğu evden ayrılmıştır.[6] Bununla birlikte uzun süreli bir iş, evlilik ve çocuk sahibi olma gibi yetişkin yaşamının tipik uzun süreli sorumluluklarını henüz almamışlardır. Ekonomik olarak ailelerine bağımlı değildirler; ama yetişkin rollerini de tam olarak almamışlardır. Beliren yetişkinler, farklı yaşam tarzlarını ve aşk ve iş yaşamında farklı seçenekleri denemek konusunda, hem ergenlerden hem de yetişkinlerden çok daha özgürdürler.[9]

Aşk konusuna benzer biçimde, iş ve çalışma yaşamında da ergenlik döneminin deneme niteliğindeki geçici araştırmalarıyla, beliren yetişkinliğin daha ciddi kimlik temelli araştırmaları arasında da farklılıklar vardır.[4] Birçok Amerikalı lise yılları boyunca yarı zamanlı işlerde çalışırlar, ancak çoğunlukla bu işlerin çoğu sadece birkaç ay sürer. Servis işlerinde –lokantalar, mağazalar gibi yerlerde– çalışmak isterler ve bunun, yetişkinlikte yapmak istedikleri işle hiçbir ilgisi yoktur. Ergenlikte yaptıkları bu işleri, yetişkinlikteki mesleklerine hazırlık olarak değil, boş zamanlarını değerlendirmek üzere para kazanmanın bir yolu olarak görürler.[10] Beliren yetişkinler, iş olanaklarını ve onları işe hazırlayacak eğitim olanaklarını araştırırlarken, aynı zamanda kimlikleri açısından önemli konuları da araştırırlar. “Ben hangi işte iyiyim? Hangi iş beni

uzun süreli olarak mutlu eder? Bana en uygun görünen alanda bir iş bulmak için neler yapmalıyım? Farklı işleri ve farklı eğitim seçeneklerini denemeleri sayesinde beliren yetişkinler, kendileri hakkında daha çok şey öğrenirler. Yetenekleri ve ilgileri hakkında bilgiler edinirler ya da en azından bir görüş sahibi olurlar. Ayrıca beliren yetişkinlik dönemi boyunca, iyi olmadıkları ve yapmak istemedikleri işleri de öğrenmiş olurlar. Aşkta olduğu gibi işteki araştırmalarda da başarısızlıklar ve hayal kırıkları olabilir ve bu tür olumsuz yaşantıları beliren yetişkinler yeni deneyimler olarak algılamaktadırlar.[4] Bu tür deneyimler, beliren yetişkinlerin kendilerini anlamalarına ve kimlik gelişimlerinin tamamlanmasına yardımcı olabilir.[9]

Beliren yetişkinlerin eğitim seçimleri ve deneyimleri de iş ve aşk konusundaki sorulara benzer sorular ve bu sorulara verilen yanıtlardan oluşmaktadır. Eğitimleri sürerken gelecekte yapacakları pek çok iş için hazırlık yapmaktadır. Üniversite öğrencileri birden fazla iş değiştirirler. Örneğin, üniversitenin ilk yıllarında bir işe yönelirler; ardından bu işi bırakırlar ve hemen ardından bir diğerine başvururlar. Üniversite mezunları ise daha çok seçeneğe sahiptirler. Beliren yetişkinlerin eğitim yaşantıları yirmili yaşların ortalarına kadar devam etmektedir.

Kimlik keşfi açısından bakıldığında beliren yetişkinlerin, aşk ve iş gibi alanlardaki denemeleri ve araştırmaları hala sürmektedir.[10] Bu dönemdeki bireyler çoğunlukla evlilikle sonuçlanmayan ilişkiler yaşamakta ve yarı zamanlı işlere girmektedirler. Çünkü toplum onlardan henüz anababa ve eş rolü beklememektedir. Benzer biçimde, beliren yetişkinlik yaşayan bireyler kısa dönemli olarak iş ve eğitim yaşantısı için başka yerlere gitme durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu, yetişkinliğe geçmeden önce onların deneyim kazanmalarına yardımcı olmaktadır.

Perry,[11] beliren yetişkinlik döneminde bireylerin dünya görüşünde değişiklikler olduğunu ve bunun beliren yetişkinliğin bir özelliği olduğunu, yapmış olduğu çalışmalarla ortaya koymuştur. Dünya görüşündeki değişimlerin kaynağı bilişsel yapıdaki değişikliklerdir. Üniversite eğitimlerine başladıklarında, bireyler dünya görüşlerini çocukluk ve ergenlik döneminde öğrendikleri ile ortaya koymaktadırlar. Üniversite eğitimi ile birlikte öğrenciler, kendilerini birden fazla dünya görüşünün olduğu bir ortamda bulmaktadırlar. Bu dönem boyunca bireyler bütün dünya görüşlerini anlamaya çalışırlar. Üniversite eğitiminin sonucunda kendilerine uygun olan dünya görüşüne karar vermektedirler. Yapılan araştırmaların sonucunda, yükseköğrenimin dünya görüşü edinmeyi ve keşfetmeyi kolaylaştırdığı ve yeniden gözden geçirmeyi sağladığı sonucuna varılmıştır. Beliren yetişkinlik üzerine yapılan araştırmalar bireylerin

yükseköğrenimi boyunca, ailelerinden öğrendikleri dini inançları da sorguladıklarını göstermiştir.

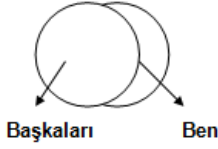
Beliren yetişkinler aşktaki ve işteki yönelimler konusunda ergenlik dönemine göre daha ciddi ve daha yoğunlaşmış olsalar da, bu değişim zaman içinde oluşur. Beliren yetişkinlik yılları boyunca, kimlik arayışlarının çoğu basitçe eğlence içindir, bir çeşit oyundur; düzenli bir yaşama geçip yetişkin sorumluluklarını almadan önce geniş bir yaşam deneyimi kazanmanın bir parçasıdır.[10] Beliren yetişkinler, bu dönem boyunca otuzlu yaşlarında ve daha sonrasında özgür olamayacakları konularda özgür olduklarını fark ederler. Pek çok romantik ve cinsel deneyim yaşamak isteyen insanlar için bunun zamanı, aile denetiminin azaldığı ve evlenmek için henüz çok düşük bir baskının olduğu beliren yetişkinlik dönemidir. Aynı zamanda, beliren yetişkinlik pek çok eğitim ve iş olanaklarını da deneme zamanıdır. Pek çok televizyon programı katılımcılarının çoğunu beliren yetişkinler arasından seçerler. Çünkü beliren yetişkinler, hem yeni bir yere gitmek üzere bağlı buldukları yerden ayrılma özgürlüğüne sahiptir, hem de farklı bir şeyler yapma eğilimindedirler.[9] Bu özellik, kimlik arayışının bir parçasıdır ve yetişkinliğin daha uzun süreli ve kalıcı seçimlerini yapmadan önce deneyimlerini artırmanın bir yoludur.

Beliren yetişkinlik kuramı kimlik keşfi konusunda Erikson'un açıklamalarından farklı bir şey söylememekle beraber, kimlik keşfinin ergenlikte başladığını, ancak beliren yetişkinlik döneminde yoğunlaştığını; bu yüzden kimlik çalışmalarının bu dönemde yapılması gerektiğini öne sürmektedir. Son yıllarda en çok ilgi çeken bu kuramın sadece kimlik keşfine odaklandığı, kimlik statü ya da stillerine ilişkin açıklamalar yapmadığı da söylenebilir.

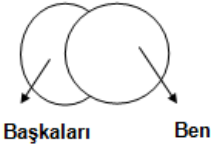
Kimlik keşfi konusuna ergenlik döneminde odaklanan bir başka açıklama ise Peter Blos'un açıklamasıdır. Blos, sadece kimlik keşfini açıklamayan, ancak kimlik oluşumuyla ilişkili olan ayrılma-bireyleşme modelini öne sürmüştür. İzleyen bölümde bu model açıklanmıştır.

Blos'un Kuramında Kimlik Keşfi

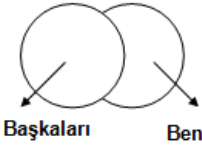
Blos, Mahler'in ayrılma-bireyleşme kavramlarından hareketle ergenliğe özgü "ikinci bireyleşme" kavramını geliştirmiştir. Blos'a göre ergenler, anababaları ile olan ilişkilerindeki yetersiz özerklikten dolayı arkadaşlık ilişkilerine yönelmekte ve anababalarıyla olan duygusal bağımlılıkları zayıflamaktadır. Blos, arkadaş grubunun, ergenlerin çatışmalarını çözmelerine ve anababalarına olan bağımlılıklarından kurtulmalarına hizmet eden bir özelliği olduğunu ifade etmektedir.[4]

Şekil A

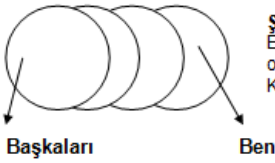
Ben annemden fiziksel olarak farklıyım ama içimde onun imgesini taşıyorum, annemsiz ben var olamam (İpotekli Kimlik).

Şekil B

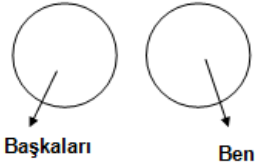
Kendi başıma varırım, ama annemle doğruyu sürekli test ederim (Askıya Alınmış Kimlik).

Şekil C

Kendi başıma varırım, kontrollü olduğumu anneme göstermeliyim (Askıya Alınmış Kimlik).

Şekil D

Eğer kendi başıma olursam tamamen yalnız olurum. Böyle olmayı hem istiyor, hem de istemiyorum (Askıya Alınmış Kimlik).

Şekil E

Kendi başıma varırım ve annem de var. Bu yolda olmak dahaiyi (Başarılı Kimlik).

Şekil.1. Blos'un Kuramında Bireyleşme Süreci [13]

Psikodinamik kuramlar, anababa-çocuk ilişkisindeki gelişimsel değişimlere odaklanmaktadır.[7] Ayrılma ve bireyleşme kavramlarını gelişim psikolojisine psikodinamik kuramcılardan biri olan Mahler kazandırmıştır. Mahler, gelişim sürecinde çocuğun, kendi isteklerinin farkına varışıyla birlikte, ilk üç yıl içinde ilk bireysellik duygusunun oluştuğunu ifade etmektedir. Mahler'e göre birey, bağımlı bebeklikten kendine yeterli oyun çocuğuna dönüşürken ilk kez bireyselliğini kazanma çabasını gösterir. Bu süreç "birincil ayrılma ve bireyleşme krizi" olarak tanımlanmaktadır. Blos, bu birincil ayrılma ve birey-

leşme sürecine benzer bir sürecin ergenlikte de yaşandığını öne sürmüştür. Blos, ergenlikte kimlik kazanma sürecine “ikinci bireyleşme süreci” adını vermiştir ve Blos’a göre kimlik oluşum süreci, temelde “ayrılma” (separation) yapılanmalarıdır.[4]

Çocuk, ergenlik dönemine ulaşana kadar, anababasının değerlerini içselleştirmiştir. Ergenlikte ise, ergen ayrı bir birey olduğunu ortaya koyabilmek için içselleştirdiği anababa figüründen kurtulmaya çalışır. Dışarıdan yeni sevgi nesnelere aramak, içindeki anababa figüründen kurtulmak ergenlikteki en önemli süreçlerden biridir. Ego olgunlaşması ve ergenin bir birey olması anababadan uzaklaşması ile doğru orantılıdır. Bireyleşme sonucu birey, “kendisinin ne olduğu, ne yapması gerektiği” gibi alanlarda farkındalık kazanmaya başlar. Başka bir ifade ile, birey, bireyleşme süreci ile “Ben kimim? Ben neyim?” sorularına yanıt aramaya başlar. Kimlik keşfi süreci, bireyleşme süreci ile başlamaktadır.[12] Ergen bu süreçte, birey olmak için en çok geriye dönüş (regresyon) ve yüceltme mekanizmalarını kullanmaktadır. Birey, kendi ve başkaları arasında sağlam bir denge kurarak anababasından aldığı süperego katılığından ve gücünden kurtulup, benlik saygısı ve genel ruh durumu arasında denge oluşturduğunda, ikinci bireyleşme sürecini başarı ile tamamlamış olur. Blos’un tanımladığı ikinci bireyleşme süreci Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1’de de görüldüğü gibi, bireyleşme süreci fiziksel farklılığın farkına varma ile başlamakta (ipotekli kimlik) ve başkaları ile sadece fiziksel değil her anlamda ayrı olduğunun içselleştirilmesi (başarılı kimlik) ile sona ermektedir. Blos’un bireyleşme sürecinde, başarılı kimlik ile ipotekli kimlik arasında yer alan aşamalarda bireyin askıya alınmış kimlik yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, her bireyin başarılı kimlik sürecine ulaşamayabileceği de vurgulanmaktadır.[13] Blos, Mahler’in bireyleşme görüşlerine benzer şekilde, ergenin kendisini başkalarından ayıran kesin sınırları olduğuna inanmaktadır. “İkinci bireyleşme krizi” olarak adlandırdığı anababadan ayrılık gelişimini açıklarken Blos, büyümekte olan bir kişinin kim olduğu ve ne yaptığı ile ilgili olarak giderek artan sorumluluklar yüklendiğini, dereceli olarak anne babasından özerk, onlarla rekabet eden ve onlardan ayrı olma gibi duygularla kendini ortaya koyan bir kişisel durum geliştiğini ve bütün bunların sonucunda ergenin, daha önce sahip olduğu anababa-çocuk bağlarından daha ileri gittiğini ifade etmektedir.[12,13]

Ergenlik döneminde kimlik gelişimi ile ilgili olarak Erikson, Arnett ve Blos dışında başka kuramcılar da açıklamaları bulunmaktadır. Bu bağlamda Grotevant, Bosma ve Kerperman’ın kimlik gelişimi ile ilgili açıklamalarına ve diğer araştırmacıların görüşlerine kısaca yer verilmiştir.

Grotevant'ın Süreç Modeli

Grotevant, kimlik sürecine katkıda bulunan kişisel özellikler, gelişimin gerçekleştiği bağlamlar, iş ve ideoloji gibi özel alanlarla ilgili kimlik süreci ve farklı kimlik alanlarının birbirlerine bağlılığı olmak üzere dört ana bileşenden oluşan bir kimlik oluşturma modelini öne sürmüştür.[14]

Grotevant'ın süreç modeli, kimliğin gelişim, bağlam ve kapsam açısından yaşam boyu geliştiğini öne sürmektedir. Grotevant'a göre kimlik süreci keşfe yönelimle başlar. Ergenin keşfi ise kimliği bir bütün olarak bütünleştirilmiş bir kimlik algısına götürecektir duygusal ve bilişsel sonuçlara neden olur. Bütünleşmiş kimlik duygusu değerlendirmeye alınır. Bu değerlendirmedeki amaç ergenin içinde bulunduğu çevre ile kimliği arasındaki dengeye ne kadar ulaştığını değerlendirmektir. Bu kimlik değerlendirmesinin sonuçları da ergenin kimlikle ilgili daha fazla çaba harcıyıp harcamayacağını ve çaba harcıyacaksa da nasıl çabalayacağını belirler. Philips ve Pittman, Grotevant'ın süreç modelinin dikkat çekici noktasının, kişilik ve bilişsel yetenekler gibi kişisel etkenlerin, kültür, toplum, aile, akran, okul ve iş gibi bağlamsal etkenler ile etkileşerek kimlik sürecini etkilediğini öne sürmesi olduğunu belirtmişlerdir. [14]

Bosma ve Kunnen'in Modeli

Bosma ve Kunnen'in kimlik modelinde, “adanmışlık/bağlanma/içsel yatırım (commitment)” ve bunun değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan “çatışma” büyük bir öneme sahiptir.[15]

Bosma ve Kunnen ergenlik ve yetişkinlik döneminde kimlik gelişimini açıklamak için, kimlik gelişiminde “mikro süreçler modelini” ortaya atmıştır.[15] Bu modelin temel dayanağı kimlik gelişiminin tekrarlayıcı olmasıdır. Tekrarlama ile kastedilen kimliğin uzun dönemdeki gelişimi, kısa süreli tekrarlamalar ile oluşur ve sürekli yeniden yapılır. Mikro düzeyde tekrarlamalar, kişi ile bağlam arasında ya da bireyin adanmışlığıyla bağlam arasında gerçekleşir. Bu tür geçişler, varolan adanmışlık ile uyumlu bir şekilde sonuçlanır ya da varolan adanmışlık ile uyumsuz bir biçimde sonuçlanır ve çatışmaya neden olur. Bu modelde çatışmanın kimlik gelişimi için bir motor görevi üstlendiği öne sürülmektedir.

Bu modele göre bireyler kimlik gelişimi sürecinde “özümleme, uyma ve kaçınma” olmak üzere üç tür mekanizma kullanırlar. Özümleme, bireyin var olan kimlik yapılarının yeni şemalar ile örgütlenmesini ifade etmektedir. Kaçınma, bireylerin kimlik yapılarıyla ilgili çatışmalardan kaçınması ve var olan yapılarını korumak istemesini içermektedir. Uyma, bireylerin kimlik gelişimi-

minde, karşılaştıkları yeni bilgilerin etkisiyle var olan şemalarını değiştirmeleridir.[15]

Bosma, adanmışlığın kimlik yapısına etkisinin önemini vurgulamıştır. Farklı psikososyal alanların (ideoloji ve meslek gibi), farklı cinsiyet ve ekonomik statülerdeki bireyler için farklı önemler taşıdığını ifade etmektedir.[15] Bu alanlara yüklenen önem, ergenliğin ilk dönemlerinde ergenliğin ileri dönemlerine göre daha da fazla olabilir. Bosma, Marcia'nın tekniğini eleştirmiş, kimlik statüleri gelişiminin ortaya konulmasında farklı alt alanlara ilişkin açıklamaların yetersizliğini ileri sürmüştür. Bosma, Marcia'nın sürekli değişen yapı anlayışını da eleştirmektedir. Bosma'ya göre yapılar, yeni adanmışlıklar ve yenilerin eksiklerle birleştirilmesi ile büyürler. Bosma'ya göre bu süreçte bağlanmalar çok güçlü, zayıf ya da aynı derecede olabilir. Adanmışlığın içeriği bireylerin gereksinimlerine ve toplumun sunduğu olanaklara, bireyin yaşına, cinsiyetine ve sosyoekonomik düzeyine bağlıdır. Bosma'nın çalışmasında vurgulanan kimlik yapısı, onu etkileyen üç değişken ile açıklanmaktadır. Bunlardan ilki, kimlik gelişiminde yapısal değişikliği ifade eden adanmışlığın içeriğidir. İkincisi, adanmışlığın gücüdür ve güçlü adanmışlık kimliğinin berraklığını ifade eder. Kimlik yapısını etkileyen üçüncü değişken ise adanmışlığa ulaşmada harcanan araştırma/keşif (exploration) düzeyidir. Bu değişken ego-nun sentez sürecini ve kimlik sürekliliğini ifade eder.

Bosma ve Kunnen, adanmışlığın içeriğinin yaşla değiştiğini öne sürmektedirler.[15] Bosma, ergenliğin başında ve sonunda adanmışlığın içeriği ve gücününün değiştiğini öne sürmektedir. Bosma'nın modeline göre, kimlik gelişimi Marcia'nın sözünü ettiği gibi sadece meslek, ideoloji ve cinsellik alanları ile sınırlı olmayıp, insanla ilgili her alanla ilgilidir.

Kerperman'ın Kimlik Kontrol Modeli

Kerperman'ın modeli, ergenlerin kimlik oluşturmasını mikro bakış açısıyla açıklamıştır. Bu modelin, genel bir bakış açısı ile ele alındığında önceki modellere benzediği söylenebilir. Ancak, keşfetme ile ilgili görüşlere farklı bir bakış açısı getirmiştir.[14] Kerperman kimlik keşfi sürecinde, kimlik gelişiminin kişilerarası ve kişisel özelliklerini belirlemek için kontrol kuramının siber-netik modelinden yararlanmıştır. Kimlik bu terimler açısından incelendiğinde, bireyin kendisi ile ilgili geri bildirim algılayışı ile bireyin kendisi ile ilgili algısı arasındaki farklılığı en aza indirmek için çalışan kontrol sistemi olarak ele alınmaktadır. Kimlik kontrol sistemi, “sosyal davranış ve kişilerarası geri bildirim, kendilik algısı ve kimlik ile ilgili standartlar ve karşılaştırma yapma” olmak üzere üç kişisel bileşenden oluşur. Kişinin kendini algılaması ile kişinin

kendine ait kimlik standartları çeliştiğinde, kimlik kontrol sistemi harekete geçer ve birey tutarsızlığı azaltmak için bilişsel ve davranışsal çaba gösterir. Bu süreçle birlikte birey, kimlik standartlarını gözden geçirir ve yeniden yapılandırılır.[14]

Kegan'ın Yapısal Gelişim Modeli

Kimlik gelişimi ile ilgili bir diğer yaklaşım da Kegan'nın yapısal gelişim modelidir. Kegan'ın yapısal gelişim modelinde kimlik, yaşamı anlamlandırma ve bir anlam verme süreci olarak ele alınmaktadır. Kegan, ego psikolojisi, nesne ilişkileri, ahlak gelişimi ve bilişsel gelişim kavramlarından ve kuramsal temellerinden yararlanarak kimliğin biçimlenmesi sürecini açıklamaya çalışmıştır.[10]

Kegan'a göre, kimlik anlam oluşturma sürecidir. Anlam oluşturma sürekli ve durağan olmayan bir süreçtir. Ben ve başkaları arasındaki sınırların yeniden yapılandırılmasıyla oluşur ve bu yönüyle Blos'un modeline benzer. Başka bir deyişle, kaybolma ve yeniden oluşturma (lost-reformed) sürecidir. Oluşturulan anlam dengesi bozulmaya başladığında, "beni" ve "başkalarını" ayıracak ve yeniden anlamlandırarak yeni bir süreç başlar ve bu yönüyle de bilişsel yapılanmaya benzer. Oluşturulan yeni anlamlandırma ise aslında "yeni" bir kimliktir ve süreç bu şekilde sürekli tekrarlanır.[10]

Kimlik keşfi konusu Erikson'dan bu yana önemli bir çalışma alanı olarak görülmektedir ve bu kuramsal açıklamalar temel alınarak kimlik keşfi sürecini ele alan birçok araştırma yapılmıştır.

Kimlik Keşfi Konusunda Yapılan Bazı Araştırmalar

Kimlik Keşfiyle İlgili Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Günümüzde kimlik keşfi konusunda birkaç temel çalışma dışında çok az çalışma olduğu dikkati çekmektedir. Kimlik keşfi konusuyla ilgili araştırmaların ergenlik dönemine odaklandığını söylemek mümkündür. Örneğin, Grotevant ve Cooper ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin aileleriyle olan iletişimleriyle kimlik keşfi arasındaki ilişkiyi incelemiştir.[16] Araştırma sonuçlarına göre aile ile olan yeterli iletişim ile kimlik keşfi arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Ayrıca, cinsiyete göre iletişim örüntülerinin anlamlı şekilde kızların lehine olmak üzere farklılaştığı bulunmuştur. Kızlar için anne, baba, kardeş ve evlilikle ilgili iletişim örüntüleri kimlik keşfi ile ilişkili bulunurken, erkekler için sadece baba iletişiminin kimlik keşfiyle ilişkili olduğu saptanmıştır.

Papini ve arkadaşları, ergenler ve bu ergenlerin aileleri ile yaptıkları araştırmada ergenlerin kimlik gelişimi ile aile ilişkilerinin niteliği arasındaki ilişkileri incelemiştir.[17] Araştırmada aile ilişkilerindeki duygusal nitelik, aile

üyelerinin karar verme sürecindeki doyumu ve ikili etkileşimler boyutlarında ele alınmış ve karar verme sürecindeki doyumun kimlik gelişimini kolaylaştırdığı bulunmuştur. Ayrıca aile üyeleri arasındaki ikili etkileşimlerde yaşanan duyumsuzluğun da bireysellik duygusunu beslediği saptanmıştır.

Bernard ve arkadaşları, 140 erkek ve 181 kız ergen üzerinde cinsiyet kimliği ve bilişsel yetenekler arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır.[18] Çalışmada katılımcıları Bem Cinsiyet Rolü Kimliği Ölçeği'nin puanlarını kullanarak yüksek erkeksi/yüksek kadınsı, yüksek erkeksi/düşük kadınsı, düşük erkeksi/düşük kadınsı olmak üzere üç gruba bölmüşler ve sonucunda bilişsel yetenekler konusunda kızlar lehine anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca, düşük erkeksi/yüksek kadınsı grupların bilişsel yetilerinin yüksek erkeksi/düşük kadınsı gruba göre anlamlı olarak yüksek olduğu saptanmıştır. Lapsley ve arkadaşları,[19] bağlanmanın kimlikle olan ilişkisini 130 birinci sınıf üniversite öğrencisi ve 123 ikinci sınıf öğrencisi katıldığı bir çalışmada araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kimlik gelişiminde birinci sınıf öğrencileri ile ikinci sınıftaki öğrenciler arasında anababaya ya da arkadaşlara bağlanma açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bağlanma konusunda kızlar arkadaşları ile güven ve iletişim alt boyutlarında erkeklere göre daha yüksek puan almışlardır. Bu bulgular bireyin anababaya ve arkadaşlarına güvenli bağlanmasının kimlik gelişimini kolaylaştırdığı biçiminde yorumlanmıştır.

Shaw ve arkadaşları,[20] 220 ergenle yaptıkları çalışmada kız ve erkek öğrencilerin kimlik gelişimini boş zaman etkinliklerine katılım açısından incelemişler ve spor ve fiziksel etkinliklere katılım kızların kimlik gelişimi ile olumlu, televizyon izleme ise erkeklerin kimlik gelişimi ile olumsuz yönde ilişki olduğunu saptamışlardır. Nurmi ve arkadaşlarının[41] Avustralyalı ve Finlandiyalı 13-17 yaş ergenlerin kırsal bölgede ve şehirde yaşamalarının kimlik araştırma ve karar süreçlerine etkisini belirlemeye çalıştıkları bir araştırmada; Avustralya'da şehirde yaşayanların eğitim ve meslek alanında araştırma düzeylerini yüksek, kırsal bölgede yaşayanların aile ile ilgili araştırma düzeylerini yüksek bulunmuştur. Avustralyalı kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre eğitim konusunda daha kararlı oldukları belirlenmiştir. Ayrıca Avustralyalı öğrencilerin Finlandiyalı öğrencilerden meslek alanında karar puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Lacombe ve Gay,[22] kızların yakınlık ve kimlikle ilgili karar verme süreçlerinde erkeklere göre daha fazla farkındalık düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Meeus ve arkadaşları,[23] anababaya ve arkadaşlara bağlanmayla kimlik gelişimi arasında olumlu ilişki bulunduğunu saptamış ve anababaya

bağlanmanın gelecekle ilgili kararları etkilediği, arkadaşlara bağlanmanın ise şimdiki yaşamla ilgili kararları etkilediğini gözlemişlerdir.

Sandhu ve Tung [24] geç ergenlerin yabancılaşmasında kimlik ve aile ilişkisini araştırmıştır. Yaş ortalaması 18-21 olan 140 katılımcıyla yapılan araştırma sonucunda, her iki cinsiyet içinde başarılı kimlik ve ipotekli kimlik statüsünün yabancılaşmanın azalmasına katkıda bulunduğu, moratoryum ve kimlik kargaşası statülerinin her iki cinsiyette de yabancılaşmayı arttırdığı görülmüştür. Aile ile olan ilişkinin, başarılı kimlik ve kimlik kargaşası ile güçlü bir ilişki içinde olduğu da bulunmuştur.

Türkiye’de Kimlik Keşfiyle İlgili Yapılan Çalışmalar

Literatüre bakıldığında, Türkiye’de kimlik keşfi çalışmalarının sayısının fazla olmadığı ve yapılan çalışmaların daha çok ergenlerle yapıldığı görülmektedir. Örneğin Çuhadaroğlu, üniversitenin sağlık merkezine başvuran üniversite öğrencilerinin kimlik bocalaması yaşayıp yaşamadıklarını değerlendirmiştir.[25] Merkeze başvuran öğrencilerin %17’sinin kendinden hoşnut olmama, amaçsızlık, boşluk hissi, kararsızlık, kendine güvenmeme, bedeninden memnun olmama ve değiştirmek isteme gibi kendisi ile ilgili yakınmalarla başvurduğu ve ergenlerin %72’sinin dağınık kimlik tablosu içinde olduğu saptanmıştır.

Köker [26] kimlik duygusunun kazanılması açısından ergen, genç yetişkin ve yetişkinleri yaş, cinsiyet, öğrenim görülen eğitim kurumları ve meslek açısından karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda yaşın artmasıyla birlikte kimlik duygusu puanlarında anlamlı fark bulunmuş; ancak cinsiyet, okul ve meslek türü açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Bu çalışmada ergenlerin kimlik duygusu puanları diğer yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Bu durum, 17-21 yaş arasında kimlik duygusunda sorunlar olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Gavas [27] 14-19 yaşlarındaki ergenlerin aile alanına ilişkin kimlik gelişiminde yaş, cinsiyet ve okul türüne bağlı farklılıklar olup olmadığını incelediği çalışmasında; karar boyutunda yaş ve cinsiyet açısından fark bulunmazken, 17-19 yaş aralığında yer alanların ve kız ergenlerin daha çok araştırma sürecinde oldukları saptanmıştır. Okul türü açısından kimlik gelişiminde anlamlı fark bulunmamıştır. Çuhadaroğlu,[28] fiziksel ve ruhsal sorunları olan ergenlerde kimlik gelişimini incelemiştir. Araştırma sonucunda ruhsal belirtileri olan grupta kimlik gelişiminde sorunlar yaşandığı, özellikle kaygı ve depresyon ile kimlik duygusu arasında olumsuz ilişki olduğu görülmüştür.

Kartal,[29] ergenlerin kimlik gelişimi sırasında okul ve iş yaşantısına ve boş zamanlarını değerlendirmeye ilişkin görüşlerinde yaş, cinsiyet ve okul türüne bağlı farklılıklar olup olmadığını incelemiştir. Araştırma sonucunda, farklı yaşlardaki ergenlerin kimlik puanlarında cinsiyet, yaş ve okul türü açısından fark bulunmamıştır. Ticaret lisesine devam eden erkek öğrencilerin ve özel liseye devam eden kız öğrencilerin kimlik karar puanlarının diğerlerine göre yüksek olduğu görülmüştür. Özgen ise, lise öğrencisi ergenlerin ailelerine ilişkin algıları ile kimlik duygu düzeyleri arasında olumlu bir ilişki olduğunu, sırasıyla gelir düzeyinin, babanın yaşı, eğitim düzeyi ve işinin ergenlerin kimlik duygularını ve aile algılarını yordadığını saptamıştır.[30]

Uçar [31], ergenlerin kimlik statüleri ile intihar düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Benzer şekilde kimlik statülerinde aile ilişkileri, yaş, belirti, stresle başa çıkma, benlik saygısı ve kendine güven açısından anlamlı bir farklılık saptamıştır. Aile ilişkileri daha güçlü olanlar, yaşı daha büyük olanlar, daha az belirti gösterenler, stresle başa çıkma puanları daha yüksek olanlar, benlik saygısı yüksek olanlar ve kendine güvenen katılımcıların kimlik gelişiminin daha sağlıklı olduğu görülmüştür. Psikolojik problemleri olan ergenlerle normal ergenleri kimlik duygusu açısından karşılaştırıldığı bir başka çalışmada, psikiyatri kliniğine başvuran ergenlerin, kimlik duygusu puan ortalamaları diğer gruptan anlamlı derecede düşük bulunmuştur.[32] Psikolojik problemleri olan ergenlerde kimlik duygusu açısından yaşa göre anlamlı fark yokken diğer ergen grubunda yaşa göre anlamlı fark olduğu görülmüştür. Her iki grupta da kızlardaki kimlik duygusu puanları erkeklere göre daha yüksekti.

Çuhadaroğlu bir başka çalışmasında, duygudurumu, beden imgesi, sosyal ilişkiler, aile ilişkileri ve mesleki amaçlar boyutlarındaki bozulmanın olumsuz kimlik gelişiminin göstergesi olduğu belirlemiş; erkeklerde olumsuz kimlik duygusunun kızlara oranla daha fazla görüldüğünü bildirmiştir.[33] Süslü, çalışan ve öğrenci ergen gruplarında kimlik duygusu kazanımı yönünden yaşa ve cinsiyete bağlı bir farkın olmadığını tespit etmiştir.[34] Aynı çalışmada öğrenci ergenlerin kimlik duygusu puanları çalışan ergenlerin kimlik duygusu puanlarından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Balkaya [35], lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin kişisel, sosyal ve aile özellikleri açısından farklılık gösterip göstermediği ve suç davranışları ile ilişkisini incelediği araştırmasında, lise öğrencilerinin büyük çoğunluğunun kimlik duygusu kazanımlarını orta düzeyde bulmuştur. 1454 öğrencinin katıldığı çalışmada, lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin cinsiyet, yaş, anne ve babanın birliktelik durumuna göre farklılık göstermemiştir. Ayrıca, kimlik

duygusu kazanım düzeyi ile suç davranışları arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kimlik keşfi ile ilgili yurtdışı literatürüne bakıldığında, çalışmaların daha çok cinsiyetler arasındaki farka odaklandığı, Türkiye'deki çalışmaların daha çok cinsiyet, yaş, çalışma durumu gibi demografik değişkenleri kapsadığı ifade edilebilir. Bulgular yaş değişkeni yönünden değerlendirildiğinde, kimlik duygusunun ve kimlik gelişiminin ilerleyen yaşla birlikte daha bütünlüğe bir yapıya doğru olumlu yönde geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.[16-19,20,23,26,27,34] Cinsiyet açısından kadın ve erkeklerin benzer kimlik gelişimi sürecini izledikleri görülmektedir. Araştırmalarda cinsiyet açısından çoğunlukla farklılığa rastlanmazken kimlik alanlarının ayrı ayrı incelendiği bazı araştırmalarda cinsiyetler arasında erkeklerin lehine farklılıklar olduğu görülmektedir.[16-19,23,34,35]

Erikson'un kuramı kadın gelişimini açıklamada yeterli olmadığı konusunda eleştiriler almıştır ve kimlik gelişiminde kadınların ve erkeklerin farklı olduğuna yönelik yeni görüşler ortaya atılmaktadır. Aile, sosyokültürel çevre ve kimlik ilişkisinde, bireyin yaşadığı ve yetiştiği ortam, aile ve kültürün kimlik gelişimini etkileyen önemli değişkenler olduğunu gösteren çalışmalar oldukça fazladır. Aile nitelikleri ile kimlik gelişimi arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalar sonucunda anne babanın eğitim durumu ile ilgili sonuçlar çelişkilidir. Annenin eğitim durumunun kimlik gelişiminde farklılık yarattığına ilişkin bulguların yanında, farklılık yaratmadığına ilişkin bulgular da vardır.[24,30]

Kimlik Statüleri İle İlgili Kuramlar

Literatüre bakıldığında, kimlik gelişimi ile ilgili birçok model, kuram ve araştırma olduğu görülmektedir. Kimlik keşif sürecinin tepe noktası olarak kimlik statüleri kavramını öneren ve kimlik konusuna yeni bir bakış açısı getiren en önemli kuramcılardan biri Marcia'dır. Erikson'un kimliğe ilişkin görüşlerinin işevuruk tanımlarının yapılmasındaki zorluklardan dolayı Marcia, Erikson'un ego kimliği kavramını ölçülebilir ve gözlenebilir niteliğe ulaştırmak amacıyla kimlik statüleri kuramını ortaya atmıştır.[36]

Marcia'nın Kimlik Statüleri Kuramı

Marcia kimliği, duyum (sense), tutum (attitude) ve çözüm (resolution) kavramlarıyla açıklar ama kimlikle ilgili olarak en iyi terimin "içsel bir kendilik yapılanması" (internal self-constructed) olduğunu belirtir. Kimlik bireyin

dürtülerinin, yeteneklerinin, inançlarının ve bireysel tarihinin dinamik bir örgütlenmesidir.[36]

Marcia, Erikson'un kimlik duygusuna karşı kimlik kargaşası ikilemini incelemiş ve bunalımlara yönelik tutumlara ve sosyal rol belirlemelerine göre ergenin karşılaştığı ya da karşılaşacağı "araştırma" ve "karar verme" düzeyine dayalı dört kimlik statüsü tanımlamıştır. Marcia'ya göre, ego kimliğinin oluşmasında meslek ya da eş seçimi gibi temel kimlik alanlarıyla ilgili güçlü bir adanmışlık/içsel yatırım (commitment) söz konusudur.[36] Kimlik oluşturma görevi bir irdeleme, sorgulama ve karar verme sürecini gerektirir. Araştırma boyutu ergenin seçenekleri tanımaya, cevaplar aramaya çalışmasını içerir. Karar boyutu ise davranışı yönlendiren anlamlı bir tercihtir. Ergenin ideolojik ve kişilerarası alanlarda seçenekleri araştırması ve karar vermesi kimlik gelişimini sağlamaktadır. İdeolojik alanda dini inançlar, politik seçimler, meslek seçimi, felsefi yaşam biçimi yer alır. Kişilerarası alanda ise arkadaşlık, flört, cinsiyet rolü ve serbest zaman uğraşısı gibi alanlar yer almaktadır.[36]

Marcia Erikson'un kuramında söz ettiği "ego kimliği" ile ilgili görüşlerin kuramsal açıdan önemini kabul etmiş; ancak ölçme sorunları nedeniyle yeni bir modelin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir.[36] Marcia kimlik kazanımıyla ilgili bunalım (crisis) ve adanmışlık (commitment) olmak üzere iki kavram önermiştir. Marcia, kimlik gelişimiyle ilgili olarak ilk zamanlar bunalım kavramını benimserken, daha sonra seçeneklerin araştırılması (exploration of alternatives) kavramını kullanmıştır. Seçeneklerin araştırılması ergenlik döneminde bireyin kendisi için olası iş, inanç ve düşünceleri sorgulaması ya da seçenekler arasında seçim yapma ve bu seçim doğrultusunda davranışlar ortaya koymasını ifade etmektedir. Kişinin ideolojik ve mesleki yaşam alanlarında kimlik tanımları yaptığı ve kimlik duygusunun bireyin bu alanlardaki davranışlarıyla gözlenebileceği sayılı Marcia'nın görüşlerinin temelini oluşturur.

Marcia, Kimlik Statüsü Görüşme Tekniği'ni geliştirmiştir. Bu teknik, Erikson'un kimlikle ilgili kuramsal görüşlerinin tanımının yapıldığı ve sınırdığı bir görüşme tekniğidir. Kimlik statüsünü ölçmeyi hedefleyen bu teknik, katılımcıların bir mesleki hedefe, dine, politik inançlara ve tutumlara yönelik adanmışlığın düzeyini ortaya çıkarmak üzere 15-30 dakika süren yarı yapılandırılmış bir görüşmedir. Her katılımcı adanmışlığın derecesiyle bunalımın varlığı ve yokluğu açısından değerlendirilir. Görüşmedeki sorulara verilen yanıtlar temel alınarak, bireylerin dört kimlik statüsünden birinde yer aldığı düşünülür. Bu statüler dağınık, ipotekli, askıya alınmış ve başarılı kimlik statüleridir. Dağınık ve ipotekli kimlik statülerinde araştırma ya da keşif davranı-

şı olmadığı için bu iki statü düşük; moratoryum ve başarılı kimlik statüleri ise yüksek statüler olarak değerlendirilmektedir.[15-16] Marcia'nın öne sürdüğü dört kimlik statüsü şunlardır;

- 1. Dağınık Kimlik Statüsü (Identity Diffusion):** Bu statüdeki bireyler kimlik alanlarında gelişigüzel keşif yapar; ancak herhangi bir adanmışlıkta bulunmazlar. Dağınık kimlik statüsündeki bireyler meslek seçimi, dinsel inanç ya da politik görüş konularında kişisel bir bağlanma yapmamışlardır. Bu kimlik statüsüne sahip olan bireyler, çeşitli seçenekleri irdelemiş olsalar bile, yaşamlarında belirli bir yönelimi henüz oluşturamamışlardır. Dağınık kimlik statüsünde olan bireyler, herhangi bir din, politika, felsefe, cinsiyet rolüne ya da mesleksel ya da kişisel davranış ölçütlerine henüz bağlanmamışlardır. Söz konusu bireyler, yönlenebilecekleri bu alanlara ilişkin bir kimlik krizi yaşantısı geçirmemiş, araştırma dönemi yaşamamış, yeniden değerlendirme yapmamış ve seçenekleri değerlendirmemişlerdir. En az gelişmiş kimlik statüsü olan bu statü, genellikle erken ergenlik dönemlerinde görülmektedir. Dağınık kimlik statüsü çeşitli davranış ve kişilik yapısını içerdiğinden dağınık kimlik statüsünde yer alan bireyler üzerinde yapılan araştırmalar tutarlı sonuçlar vermemektedir. Dağınık kimlik statüsündeki bireyler herhangi bir şeye bağlanmadıklarından, dışarıdan gelecek etkilere açıktır ve bu nedenle de ele geçirdikleri fırsatları amaçsızca değerlendirmek isterler. Kimlik dağınıklığının uzaması kişilik dağılmasına yol açabilir ve bu da psikopatolojiye neden olabilir. Bu statüde araştırma yapılmamakta ve karar verilmemektedir. Bazı ergenler dağınık kimlik statüsünde kalarak kimlik oluşturmaktan tamamen kaçınırlar. Mevcut durumlarından hoşnut değildirler ama kendilerine doğru görünen yeni bir kimlik de geliştirememektedirler. Kendilerini bulamıyor gibi görünen bu genç insanlar uyuşturucu ya da alkol kullanımı gibi kaçış davranışlarına yönelebilirler.[37] Yapılan araştırmalarda kimliği dağınık bireylerin öz saygı ve özerklik düzeyinin düşük olduğu, moratoryum ve başarılı kimlikli bireylere göre çok daha az karmaşık bilişsel yöntemleri kullandıkları, ahlaki akıl yürütmede gelenek öncesi ya da geleneksel düzeyde oldukları görülmüştür. Kişilerarası ilişkilerde soğuk ve uzaktırlar, başkaları tarafından sürekli etiketlenir ve dışlanırlar.[13]
- 2. Askıya Alınmış Kimlik Statüsü (Moratorium):** Askıya alınmış kimlik statüsündeki bireyler seçenekleri araştırırlar, denemelerde bulunurlar ancak kalıcı herhangi bir bağlanma yapmazlar. Bu bireyler sürekli yeni rolleri denerler. Yönelimlerin belirsizce ortaya çıkmaya başladığı morator-

yum statüsüdür ve bir irdeleme dönemidir. Bu statü, kesin yönelmelerin yapılmasından önceki seçeneklerin araştırıldığı dönemdir. Marcia'ya göre askıya alınmış kimlik başarılı kimlik için bir ön koşuldur. Kişi askıya alınmış kimlik statüsündeyken dünya ergene sabit, kontrol edilebilir ve hoş bir yer olarak görünmez. Askıya alınmış kimlik statüsündeki bireyler genellikle hükümeti, politikayı, eğitimi kısaca her şeyi değiştirmek isterler. Marcia'nın moratoryum olarak adlandırdığı statüdeki ergenler, kimlik krizinin tam ortasındadırlar ve kriz devam ederken, bu ergenler önemli kararlar vermeyi ertelerler. Bu zaman içerisinde çok sayıda seçeneği keşfederler. Yapılan araştırmalar moratoryum statüsündeki bireylerin, başarılı ve ipotekli kimlik statüsünde olanlardan daha kaygılı, kuşku-cu, ilişkilerinde uçarı ve yakın ilişki için gerekli bağlanmadan kaçınma gibi özelliklere sahip olduklarını ortaya koymuştur.[3]

3. **Başarılı Kimlik Statüsü (Identity achievement):** Başarılı kimlik statüsündeki bireyler etkin olarak araştırma sürecini yaşayıp çeşitli rolleri deneyerek bağlanmalar oluştururlar. Bu döneme ulaşmış birey, seçenekleri irdelediği bir dönemi geçmiş ve belirli yönelimleri gerçekleştirmiş demektir. Başarılı kimlik statüsündeki bireyler kimliğe karşı kimlik dağınıklığı çatışmasını başarıyla çözümlenmişlerdir. Kimlik başarısı ego gücünü artırır. Başarılı kimlik statüsündeki bireyler kendileri ile uyum içindedir, kendi kapasitelerini, sınırlılıklarını ve düşüncelerini kabul ederler. Bu kimlik statüsünde olanlar bir kimlik krizi atlattıkları ve neye inandıklarına ve hangi hedeflerin peşinden koşacaklarına ilişkin kişisel kararlar vermişlerdir. Bu gençler mesleki, politik, dini konularda keşif yapmış, mücadele etmiş ve bu mücadeleyi her alanda kararlar vererek bir sonuca varmışlardır. Kararlarıyla ilgili olarak içleri rahattır ve değerlerinin ve davranışlarının başkalarının onayını alacağından emindirler ve yolları kesin şekilde çizilmiştir.[37] Yapılan araştırmalarda, başarılı kimlik statüsündeki gençler özerklik ölçeklerinden tutarlı bir şekilde yüksek puan almışlar ve kararlarını belirlerken başkalarının fikirlerine daha az bağlılık göstermişlerdir. Bilişsel kapasiteleri açısından, baskı altındayken, diğer statülere oranla çok daha başarılı, yaratıcı davranmışlar, mantıklı, akılcı ve planlı karar verme stratejilerini daha çok kullanmışlardır. Yapılan bir çok çalışmada statüler arasında, zeka düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Başarılı kimlik statüsündekiler yakın ilişkiler kurabilmekte ve cinsiyet rolü tutumlarında androjen özellikler taşımaktadırlar. Kadın ve erkeklerin öz saygı ölçümlerinde çelişkili sonuçlar alınsa da "başarısızlık korkusu" açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Erkek-

lerde başarı korkusu çok düşük, kadınlardaysa oldukça yüksek çıkmıştır. Başarılı kimlik statüsündekilerin çoğunlukla ahlak gelişim düzeyleri daha yüksektir, daha güvenli bağlanmalar gerçekleştirebilirler.[10] Kimlik gelişiminin başarısı anne babadan belli derecede ayrılığı gerektirmektedir. Bu statüdeki bireylerin, çocuklarının özerkliğini destekleyen ailelerden geldikleri görülmüştür.

4. **İpotekli Kimlik Statüsü (Foreclosure):** İpotekli kimlik statüsündeki bireyler herhangi bir araştırma yapmadan bağlanma yapar. Bu statüdeki bireyler anababa, akraba ya da diğer önemli kişilerin beklentilerine göre kimliğini oluşturur. Akran gruplarının belirlediği roller ve değerler de bazen ergenin herhangi bir sorgulama yapmaksızın ipotekli kimlik oluşturmalarını sağlayabilir. İpotekli kimlik statüsü, başka seçeneklere ilişkin hiç araştırma yapmaksızın ya da başka seçeneklere ilişkin çok az araştırma ile çocukluk yıllarındaki değerlerine sıkıca bağlanan ergenleri tanımlamaktadır. İpotekli kimlik statüsündeki ergenler, herhangi bir kriz yaşamadan çeşitli meslek ve ideolojilere bağlanmakta; ancak bu bağlanmalar ergenin kendi araştırmaları sonunda gerçekleştirdiği seçimlere değil, genellikle anababanın sunduğu seçimlere dayanan bağlanmalar olmaktadır. Örneğin küçük yaşlarda bir dini topluluğa katılma ya da bir ustanın yanında küçük yaşta işe başlama bu statüdeki bireylerin yapabileceği davranışlar arasında yer almaktadır. İpotekli kimlik statüsündeki ergenler başkaları tarafından sağlanmış, olgunlaşmamış bir kimliğe sahiptirler. Kimlik krizinden geçmeden, başkaları onların ne olmasını istiyorsa onu olmaya karar verirler. İpotekli kimlik statüsünde olanlar çoğunlukla mutludurlar, kendilerini güvende hissederler, çoğu zaman kendilerinden hoşnutlular ve güçlü aile bağları vardır. Kanuna ve düzene saygı duyar, güçlü bir liderin izinde gitmekten hoşlanırlar. Yapılan araştırmalar cinsiyet farkı olmaksızın ipotekli kimlik statüsündekilerin otoriter tutum sergiledikleri, onaylanma ihtiyacında oldukları, başkalarının fikirleri doğrultusunda davrandıkları, özerklik ölçeklerinden düşük puan aldıkları görülmüştür. Bu grup kimlik statüleri arasında en az kaygılı ve yeni deneyimlere en az açık olan gruptur. Karmaşık bilişsel yöntemleri çok az kullanırlar, ahlaki akıl yürütmede gelenek öncesi ya da geleneksel düzeydedirler. Kişilerarası ilişkilerinde iyi huylu, uysal, daha az güvenle bağlanmışlardır ve şüpheli bir tutum sergilerler.[7]

Adams ve Gullotta, Marcia'nın kimlik statüleri yaklaşımında başarılı ve askıya alınmış kimlik statüleri üst, ipotekli ve dağınık kimlik statüleri alt kimlik statüleri olarak tanımlamışlardır.[37] Kimlik statülerinde gelişimsel deği-

şimler olmaktadır. Sınıf ya da yaş ilerledikçe kimlik kazanımı ve moratoryum statüsündeki gençlerin sayısının arttığı, dağınık kimlik ve ipotekli kimlik statüsündeki gençlerin sayısının azaldığı görülmüştür. Marcia önceleri kimlik statülerini ergenler arasındaki farkı yansıtan kategoriler olarak açıklamışken, daha sonra kimlik statülerinin durağan nitelikler olarak görülmemeleri, kimliğe değişken bir yapı ve gelişimsel açılarından bakılması gerektiğini savunmuştur.

Marcia, kimlik statülerinin gelişiminin farklı yollardan ilerlediğini belirtmiştir. Ergenler dört statünün birinde sabit kalabilir; düşük statülerden yüksek statülere geçebileceği gibi, yüksek statülerden düşüğe doğru da geçebilir. Kimlik kazanımı, gelişimin son noktası değildir. Gelişim sırasında farklı sayıda statü geçişleri yaşanabilir.[15-16] Marcia, kimlik ile psikolojik iyi olma arasında bağlantı olduğunu belirtmiştir. Psikolojik olarak iyi olma durumuna göre düşükten yükseğe doğru sıralandığında moratoryum, dağınık, ipotekli ve başarılı kimlik statüsüdür. Başarılı kimlik statüsündeki bireylerin çevreye uyumlarının yüksek olması nedeniyle en sağlıklı statü olduğunu ileri sürülmüştür. Moratoryum çoğunlukla uzayan kimlik çatışması sebebiyle en az durağan statüdür. Başarılı, ipotekli ve dağınık kimlik statüleri daha durağandır.[3] Seçeneklerin araştırılması ve bağlanma ölçütlerine göre kimlik statülerinin konumu Tablo.2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Seçeneklerin Araştırılması ve Adanmışlık Ölçütlerine Göre Kimlik Statülerinin Konumu [3]

Boyut	Kimlik Statüleri			
	Başarılı	Askıya Alınmış	İpotekli	Dağınık
Seçeneklerin Araştırılması	Var	Var	Yok	Var ya da Yok
Adanmışlık/İçsel Yatırım (Bağlanma)	Var	Yok	Var	Yok

Sonuç olarak, Marcia'nın kimlik statüleri modelinin çeşitli eleştiriler almalarına karşın, alanyazında en çok kullanılan yaklaşım olduğu söylenebilir. Erikson'un kuramı Marcia tarafından klinik deneyimler sonucunda ve sosyo-kültürel koşullarda bireyi anlama çabası ile geliştirilmiştir.

Waterman'ın Kimlik Statüleri Modeli

Kimlik statüleri ile ilgili modellerinden bir diğeri Waterman'ın kimliği en uygun [optimal] psikolojik işlev olarak gördüğü modelidir. Waterman kimlik statülerinin tamamen durağan olmadığını ve statüler arasında birbirini izleyen

sırasal geçişler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kimlik statüleri ile ilgili yapılan çalışmalar sırasal geçişleri desteklemektedir.

Waterman'a göre, dağınık kimlik statüsündeki bir birey; ciddi bir şekilde birçok farklı kimlik seçeneğini araştırmaya başlayarak moratoryum statüsüne geçebilir; karşısına çıkan ilk seçeneği başkalarını hiç göz önünde bulundurmadan kabullenip, bu seçime saplanarak ipotekli kimlik statüsüne geçebilir ve kimlik sorunuyla ciddi bir şekilde ilgilenmek yerine dağınık kimlik statüsünde kalmaya devam edebilir.[38] İpotekli kimlik statüsündeki bir birey, önceki bağlanmalarını sorgulayarak diğer seçenekleri dikkate almaya başlayıp moratoryum statüsüne geçebilir; otoritenin amaç ve değerlerine bağlılığı sürdürüp, ipotekli kimliği olan bir birey olmaya devam edebilir; önceki bağlanmaları gittikçe daha anlamsız hale gelip, birey bunları sorgulamadan, tekrar gözden geçirmeden başka arayışlara girerse dağınık kimlik statüsüne gerileyebilir. Moratoryum kimlik statüsündeki bir birey, belli amaç ve değerlere anlamlı ve sıkı bir bağlanma gerçekleştirip başarılı kimlik statüsüne geçebilir ya da bağlanmaya değer bir şey arama çabasını bırakıp dağınık kimlik statüsüne gerileyebilir. Başarılı kimlik statüsündeki birey, kimlik bunalımı sırasında gerçekleştirdiği belli amaç ve değerlere bağlılığını koruyarak başarılı kimlik statüsünde kalmaya devam edebilir; önceki çözümler bir doyumsuzluk yarattırsa tekrar bunalıma girebilir ve moratoryum statüsüne gerileyebilir ya da önceden gerçekleştirilmiş bağlanmalar, yeni bir bunalımı harekete geçirmeden değerini kaybetmeye başlarsa dağınık kimlik statüsüne gerileyebilir.

Waterman, Marcia'nın kimlik statülerini belirlerken seçenekleri araştırma ve bağlanma değişkenlerine üçüncü bir değişken olarak ifade ediciliği (expressiveness) eklemiştir.[38] Bu kavram, insanların kendilerini uygun benliklere göre tanımlamalarını ve ona göre yaşamalarını içeren bir kavramdır. İfade edicilik bireye kimlik öğelerinin iyi seçilip seçilmediği konusunda değerlendirme yapma olanağı sağlamaktadır. İfade ediciliği eklemesiyle Waterman, Marcia'nın kimlik statülerini yediye çıkarmıştır. Bunlardan ilki olan "ifade edici başarılı kimlik statüsündeki" (expressive identity achievers) bireyler, kimlikle ilgili alanlarda keşif davranışından sonra, yetenek ve tutumlarıyla uyuşan amaçlara, değerlere ve inançlara bağlanır. İkincisi olan "ifade edici olmayan başarılı kimlik statüsündeki" bireyler (nonexpressive identity achievers), kimlikle ilgili alanlarda keşif davranışından sonra, oluşturulmuş olan adanmışlıkları yararlı olarak algırlar. Ancak amaçları ile ilgili adanmışlıklar ne yetenek ve tutumlarıyla ne de yaşamlarındaki hedefleriyle bütünleşmiş değildir. "İfade edici askıya alınmış kimlik statüsündeki" (moratoriums expressive) bireyler kimlik konularında yüksek keşif davranışı gösterirler, an-

cak, adanmışlıkları yoktur. “İfade edici olmayan askıya alınmış kimlik” statüsündeki (nonexpressive moratorium) bireylerin kimlik krizlerini çözmek için dışsal bir dayanak noktaları yoktur. “İfade edici ipotekli kimlik statüsündeki” (expressive foreclosures) bireyler, keşif davranışı göstermeksizin kendilerine sunulan ilk seçeneği ciddi biçimde düşünüp bağlanan bireylerdir. “İfade edici olmayan ipotekli kimlik statüsündeki” (nonexpressive foreclosures) bireyler, seçenekleri düşünmeden kimlik bağlanmasını biçimlendiren bireylerdir ve bağlanmanın işlevi yetenek, tutum ya da yaşamdaki amaçlarla ilgili değildir. Waterman’ın modelindeki kimlik statülerinden sonuncusu olan “dağınık kimlik statüsündeki” bireyler, herhangi bir adanmışlık yapmadıkları ve kimlik biçimlenmesi göreviyle ilgili olmadıkları için, Waterman ifade edicilik kavramının bu statüde olmadığını varsaymıştır.

Waterman kimlik gelişimi modelinde, kimlik ve ifade edicilik arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarmıştır.[38] Waterman’a göre, kimlik duygusunun olumlu ya da olumsuz olması, optimal psikolojik işlevin yararlılığını gösterir. Waterman, en uygun psikolojik işlevi dört ölçüt ile belirlemiştir. Bunlardan ilki, optimal psikolojik nitelikler kişisel iyi olma duygusuna neden olmalıdır. İkincisi, optimal psikolojik nitelikler bireylerin belirlediği hedeflerin gerçekleşmesini sağlar. Üçüncüsü, optimal psikolojik nitelikler sosyal kabulü sağlamalıdır. Optimal psikolojik işlevin yararlarından sonuncusu, optimal psikolojik nitelikler sosyal amaçlara hizmet etmelidir.

Luyckx, Goossens, Soenens ve Beyers’in Kimlik Statüleri Modeli

Luyckx ve arkadaşları, Cote’un ve Cote ve Levine’nin kimlik ve eylemlilikle ilgili görüşlerini dikkate alarak yeni bir kimlik statüleri modeli önermişlerdir.[39-41] Bu modele göre, kimlik statüleri çalışmalarında Marcia’nın dörtlü kimlik modelinde herhangi bir statüye yerleştirilemeyen bireyler vardır.[3] Bu bağlamda Luyckx ve arkadaşları başarılı, ipotekli, askıya alınmış, saplantılı askıya alınmış, kaygısız/tasasız dağınık ve dağınık olmak üzere yedi kimlik statüsü önermişlerdir.[39] Adanmışlık ve seçeneklerin araştırılması boyutlarına göre önerilen yedi statü Tablo.3’te gösterilmiştir.

Cote’a göre modern öncesi dönemde ipotekli kimlik statüsü yaygınken, erken modern dönemde başarılı ve ileri (post) modern dönemde ise dağınık kimlik statüsü baskındır.[41] Modern öncesi dönemde toplumun üyeleri, bireylerin kimlik gelişiminde toplumun belirlediği değerleri benimsemesini beklerken, erken modern dönemde bireylerin aktif bir biçimde kimlik yapılarını yapılandırmaları beklenmektedir. İleri modern dönemde ise bireyler kimliklerini, tüketim kültüründe, hızlı değişime ayak uydurarak ve başkalarının

memnuniyetini elde etme yoluyla yapılandırırılar. İleri modern dönemin temel özellikleri arasında tüketim kültürü, başkalarına yönelim, yarışmacılık, kaotik ve daha az destekleyici olma gibi özellikler sayılabilir. Bu nedenlerden dolayı bazı bireyler içsel benlik yapılandırmalarından uzaklaşarak sürekli (perpetual) moratoryum sürecine girerler. Daha önceki kimlik kuramlarında, seçeneklerin araştırılması genellikle işlevsel ve olumlu bir kimlik boyutu olarak görülmektedir. Bu modelde ise seçeneklerin araştırılması işlevsel olarak görülmemektedir. İşlevsel seçeneklerin araştırılması, yeni seçeneklere açık olmak, merak, yüksek düzeyde perspektif alma gibi özelliklerle belirginken, saplantılı (işlevsel olmayan; ruminative/maladaptive) seçeneklerin araştırılması ise, kaygı, depresyon, düşük düzeyde perspektif alma ile belirgindir.[40] Saplantılı seçeneklerin araştırılması puanları yüksek olan bireyler kimlik sorularına cevap vermekte zorlanırlar. Bu bireyler belirsizlik ve yetersizlik duygusuyla sonuçlanan aynı kimlik sorularını sürekli kendilerine sorup dururlar. Kimlik sorunlarını çözmedeki sürekli girişimler ve bunların yetersizlik ve belirsizlikle sonuçlanması stres ve düşük düzeyde iyilik haline neden olmaktadır.

Tablo.3.Luyckx ve arkadaşlarının Kimlik Statüleri Modeli [39]

Boyut	Kimlik Statüleri					
	Başarılı	İpotekli	Morator- yum	Saplantılı Moratoryum	Kaygısız Dağınık (Carefree)	Dağınık (Diffused)
İçsel Yatırım Yapma	Yüksek	Yüksek	Ortalama- dan Düşük	Ortalama- dan Düşük	Düşük	Düşük
İçsel Yatırımla Özdeşleşme	Yüksek	Yüksek	Ortalama- dan Düşük	Ortalama- dan Düşük	Düşük	Düşük
Genişlemesine Seçeneklerin Araştırılması	Yüksek	Düşük	Yüksek	Yüksek	Ortalama- dan Düşük	Ortalama- dan Düşük
Derinlemesine Seçeneklerin Araştırılması	Yüksek	Düşük	Ortalama- nın Üstünde	Ortalamanın Üstünde	Ortalama- dan Düşük	Ortalama- dan Düşük
Saplantılı Seçeneklerin Araştırılması	Düşük	Düşük	Ortalama- dan Düşük	Yüksek	Ortalama- dan Düşük	Yüksek

Luyckx ve arkadaşları, kimlik gelişimi ile ilgili yaklaşımlarında Marcia'nın kimlik statülerini belirlemek için kullandığı "seçeneklerin araştırılması" ve "adanmışlık/içsel yatırım (commitment)" değişkenlerini alt boyutlara ayırmışlardır. [39,40] Seçeneklerin araştırılması genişlemesine seçeneklerin araştırılması (exploration in breadth), derinlemesine seçeneklerin araştırılması

(exploration in depth) ve saplantılı seçeneklerin araştırılması (ruminative, maladaptive exploration) olarak 3 alt boyuta ayrılmıştır. Genişlemesine seçeneklerin araştırılması; ergenlerin, içsel yatırım yapmadan önce farklı kimlik seçenekleri ile ilgili araştırma yapma derecesi ve keşif davranışının derecesini göstermektedir. Örneğin, biriyle ilişkiye içsel yatırım yapmadan önce, o kişi hakkında başka kaynaklardan bilgi elde etmeye ilişkin yapılan davranışların tümü genişlemesine seçeneklerin araştırılmasına işaret etmektedir. Derinlemesine seçeneklerin araştırılması, bireylerin buldukları anda yapmış oldukları adanmışlığın kendilerine uygunluğunu derinlemesine araştırmalarını göstermektedir. Örneğin, üniversitede bir bölüme yerleşmiş bir bireyin okul arkadaşları ile seçtiği bölüm hakkında konuşması seçeneklerin derinlemesine araştırılması kavramına işaret etmektedir. Seçeneklerin saplantılı araştırılması bireylerin büyük ölçüde sürekli adanmışlığa ulaşmalarını zorlaştıracak olan keşfetme ve deneyimleme süreçlerine saplanma derecesini göstermektedir. Örneğin, üniversitede hangi bölümü seçeceğine karar verememek ve farklı olasılıklar üzerinde düşünmeye devam etmek seçeneklerin saplantılı araştırılması durumudur.

Luyckx ve arkadaşları, adanmışlık değişkeni de adanmışlık/içsel yatırım yapma (commitment making) ve adanmışlık/içsel yatırım ile özdeşleşme (identification with commitments) olmak üzere iki boyuta ayırmışlardır.[39,40] Adanmışlık/içsel yatırım yapma; bireylerin kimlik ile ilgili konularda karar verme derecesini göstermektedir. Bağlanma/içsel yatırım ile özdeşleşme ise; adanmışlığını değerlendirdikten sonra, bu adanmışlığın bireyin duyguları ile özdeşleşme derecesini göstermektedir. Bu tür adanmışlıkta ergenler yaptıkları bağlanmayı değerlendirdiklerinde içsel olarak benlikleri ile ilgili bir bütünlük duygusu içerisinde olduklarını hissetmektedirler.

Kimlik Statüleriyle İlgili Diğer Görüşler

La Voie, farklı yaşam alanlarında farklı kimlik statülerinin var olabileceğini ve bireyin çeşitli yaşam alanlarında yaptığı kimlik biçimlenmesinin kişinin genel kimlik statüsünü belirlediğini öne sürmüştür. Örneğin, birey dini inançlar bakımından ipotekli kimlik statüsünde olabilirken, aşk konusunda başarılı kimlik statüsünde olabilir. Van Hoof, Marcia'nın kimlik statülerinin Erikson'un kimlik kavramının yapısal yönünü tam anlamıyla yansıtmadığını öne sürmektedir. Ayrıca Van Hoof güçlü ve zayıf statü kavramının uygun olmadığını belirtmiştir.[42]

Bosma, Marcia'nın kimlik statüleri yaklaşımının kimlik statüsü görüşmelerinde seçilen alanla ilgili ve ergenliğin sadece bir karar verme süreci olarak

görülmesi konusunda sınırlılıkları olduğunu belirtmiştir. Coleman, ergenliğin, ergenin farklı seçeneklerle karşılaştığı ve farklı bağlanmalara gereksinim duyduğu, birkaç farklı dönemden oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca, Bosma'nın bir diğer eleştirisi kimlik statüleri belirlenirken genellikle 18-25 yaş arasındaki erkek üniversite öğrencilerine uygulanan araştırma sonuçlarının göz önüne alındığı ve kimlik statüsü araştırmalarının kızlar için olumsuzluk yarattığı yönündedir. Bir diğer sınırlılık ise, bireylerin dört olası kategoriden birisine yerleştirilmesinin, kişilerarası farklılıkların ortaya konulması açısından yararlı olduğu; ancak birey içi farklılıklar açısından uygun olmadığı konusundadır.[42]

Dereboy ve arkadaşları [43], Marcia'nın yaklaşımında kimlik bocalamasına karşılık gelen günlük kimlik statüsünün bunalım ve bağlanmanın yokluğu ile belirginleştiğini ve bu durumun Erikson'un düşünceleri ve klinik gözlemlerle uygunluk göstermediğini öne sürmüştürler. Dereboy ve arkadaşları, kimlik dağınıklığının, kimlik bunalımının derinleşmesi ve çözümsüz bir görünüm kazanmasından başka bir şey olmadığını da eklemiştirler.

Kimlik statüleri konusu Marcia'dan bu yana sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisi alanında önemli bir çalışma alanı olarak görülmektedir.[44] Yukarıda ele alınan kuramsal açıklamalar dikkate alınarak, kimlik statülerini hem demografik hem de psikososyal değişkenlerle ele alan birçok araştırma yapılmıştır.

Kimlik Statüleri Konusunda Yapılan Bazı Araştırmalar

Kimlik Statüleriyle İlgili Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Literatüre bakıldığında, kimlik statüleri konusunda oldukça fazla çalışma olduğu ve araştırmaların ergenlik dönemine odaklandığı dikkati çekmektedir. Marcia ve Friedman [45], üniversitede öğrenim gören kız öğrencilerin kimlik statülerini incelemiştirler. 49 öğrencinin gönüllü olarak katıldığı araştırmada kimlik statülerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış 30 dakikalık görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu görüşme ideoloji, mesleki ve yakın ilişkilerle ilgili standartlar hakkında bir kararın ve bağlanmanın varlığı ya da yokluğunu değerlendirmektedir. Görüşmelerden sonra katılımcılar bilişsel fonksiyonlarını ölçen bir ölçek, kelime tanıma testi, benlik saygısı ölçeği, otoriterliği ve kaygıyı ölçen ölçekleri de doldurmuşlardır. Araştırma sonunda, kimlik statülerinin üniversitede öğrenim görülen bölümlerle ilişkili olduğu, başarılı kimliğin daha zor olan bölümlerde görüldüğü bulunmuştur. Beklenilenin tersine benlik saygısı başarılı kimlik olan öğrencilerde daha düşük, ipotekli kimlik statüsündekilerde ise daha yüksek çıkmıştır. Anksiyete ölçeğinde de kimlik statüleri

arasında farklılaşma gözlenmiştir. En düşük puanlar ipotekli kimlik statüsündeki öğrencilerde görülmüştür. Beklenenin aksine dağınık kimlik statüsündeki öğrencilerin anksiyete puanları askıya alınmış kimlik statüsündekilere göre daha yüksek çıkmıştır.

Adams'ın kız ergenlerin kimlik gelişimi ile anababalarının kimlik statüleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında 45 aile anababa-çocuk ilişkileri ve kimlik statüleri gelişimi açısından değerlendirilmiştir.[46] Bu çalışmada anababa-çocuk etkileşimleri hem anababanın hem de ergenin bakış açısından ele alınmış ve sonucunda anababanın kimlik statüsünün ergenin kimlik gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anababaları üst kimlik statülerinde olan kızların kimlik gelişimleri diğerlerine oranla daha sağlıklı bulunmuştur.

Grotevant ve Cooper, aile ilişkileri içerisindeki iletişim süreçlerine odaklanan bir bireyleşme modeli geliştirmek ve ergenin kimlik keşfi ile bu iletişim süreçleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla ergenlerde aile ilişkileri içerisindeki etkileşim örüntüleri ile kimlik gelişimi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır.[47] Katılımcılar 84 üniversite öğrencisi ve onların ailelerinden oluşmaktadır. Araştırma sonuçları aile etkileşim özellikleri ile ergenin kimlik keşfi arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Modelin 4 boyutu [kendini ortaya koyma, geçirgenlik, ortaklık ve ayrılma] ile kimlik keşfi arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Erkek ve kız öğrencilerin kimlik puanları arasında ve doğum sırasına göre kimlik statülerinde anlamlı fark bulunamamıştır.

Abraham [48] tarafından, 841 lise öğrencisiyle yapılan bir araştırmada orta 3 ve lise 1'e devam eden öğrencilerin, lise 2 ve lise 3'e giden öğrencilere göre daha fazla askıya alınmış ve ipotekli kimlik statüsünde oldukları saptanmıştır. Lise 2 ve lise 3'e giden öğrenciler ise diğerlerine göre daha fazla başarılı kimlik statüsünde bulunmuşlardır. Jones ve Hartmann'ın lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmada ego kimlik gelişimi ile madde kullanımı [sigara, alkol, tütün çiğneme, kokain] ilişkisini inceledikleri araştırmada kimlik statülerinin madde kullanma durumuna göre farklılaştığı ve dağınık kimlik statüsündeki ergenlerin diğer statüdeki ergenlere göre daha fazla madde kullandıkları tespit edilmiştir.[49]

Kroger [50] tarafından yapılan boylamsal bir çalışmada kimlik statüleri üniversitenin ilk yılında ve iki yıl aradan sonra tekrar incelenmiştir. Kırkbiri kız, 35'i erkek toplam 76 üniversite öğrencisiyle yürütülen bu çalışmada Kroger, kimlik statülerini belirlemek için Marcia'nın görüşme tekniğini kullanmıştır.[50] Başarılı kimlik statüsüne sahip olanların % 20'den % 49'a yükseldiği, askıya alınmış kimliğin % 33'den % 20'ye, bağımlı kimliğin %

27'den % 23'e, dağınık kimliğin ise, % 20'den % 8'e düştüğü belirlenmiş ve bu bulgulardan yaş ilerledikçe başarılı kimlik statüsünün arttığı ve diğer statülerin oranının düştüğü sonucuna varılmıştır. Cinsiyet değişkeninin de incelendiği bu çalışmada cinsiyet açısından bir fark olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde Archer'de kimliğin zamanlaması ve örüntülerde cinsiyete göre anlamlı fark bulamamıştır.[51] Bu çalışmada kimlik alanları açısından kızların daha çok aile rolü ve kimliğin kişilerarası ilişkiler alanına odaklandıkları saptaması yapılmıştır.

Borus,[52] Amerika'da yaşayan değişik etnik kökene sahip ergenlerin kimlik statülerinin etnik kökene göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırmaya % 23 beyaz Amerikalı, % 30 siyah Amerikalı, % 28 Porto Rikolu, % 19 Filipinli olmak üzere 330 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda beyaz öğrencilerin askıya alınmış kimlik statüsü puanlarının diğer gruplardakilerden anlamlı şekilde yüksek olduğu bulunmuştur.

Klaczynski ve arkadaşları'nın kimlik statüleri ile akılcı bilgi süreci [bilinçli, çaba gösteren, analitik, bağımsız içerikleri kullanan, karar vermek için akılcı veriler isteyen] ve deneysel bilgi süreci [bilinçsiz, otomatik, sezgisel] arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada başarılı kimlik statüsündeki bireylerin daha çok akılcı bilgi süreçlerini kullandığı, dağınık kimlik statüsündeki bireylerin ise daha çok deneysel bilgi sürecini kullandıkları görülmüştür.[53]

Joseph ve Tzurriel, 14-18 yaşındaki ergenlerde ego kimliği ile intihar eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.[54] Araştırma kapsamına liseden seçilen 30 ergen ve intihar girişiminde bulunmuş 10 ergen alınmıştır. Araştırma sonucunda intihar girişimi olan grubun diğer gruba göre düşük kimlik statüsünde olduğu ve kimlik kazanımı sürecinde okul başarısının intihar eğiliminde koruyucu ve engelleyici etkisi olduğu bulunmuştur.[54]

Boyes ve Chandler bir çalışmalarında bilgisel tutumla ego kimliği statüleri arasındaki ilişkiyi destekleyecek sonuçlar elde edilmiştir. Bilgisel şüphecilik gelişiminin son evresine sadece askıya alınmış ve başarılı kimlik statüsündeki bireylerin ulaşabildiği bulunmuştur.[55] Berzonsky ise başarılı ve askıya alınmış kimlik statüsünde bulunan katılımcıların diğerlerine göre daha fazla sosyal biliş özelliklerinden biri olan kişisel bilgiyi kullandıklarını belirlemiş, dağınık ve ipotekli kimlik statüsündeki bireylerde ise sosyal biliş açısından anlamlı bir fark saptayamamıştır.[23]

Taylor ve Oskay Türk ve Amerikalı üniversite öğrencilerini kimlik statüleri ve ailesel özellikleri açısından karşılaştırmışlardır.[56] Bu çalışma sonuçlarına göre Türk ergenlerin Amerikalı ergenlere göre ailelerini daha fazla otoriter olarak algıladıkları görülmüştür. Amerikalı ergenlerin Türk akranlarına göre

daha fazla sağlıklı kimlik statülerinde [başarılı kimlik ve askıya alınmış kimlik] oldukları, Türk ergenlerde özerklik için ebeveynlerle çatışma ve kişisel karar verme ile askıya alınmış kimlik statüsü arasında pozitif yönde bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Her iki grupta da benlik saygısı başarılı kimlik ile pozitif yönde ve dağınık kimlik ile negatif yönde ilişkili olarak gözlenmiştir.

Nurmi ve arkadaşları, 230 katılımcı ile yaptıkları çalışmada kimlik statüleri ile benlik kavramı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiş ve başarılı kimlik statüsündekile bireylerin en yüksek benlik saygısına sahip oldukları, ipotekli kimlik statüsüne sahip bireylerin çok sabit bir benlik kavramına sahip oldukları ve dağınık kimlik statüsüne sahip olan kişilerin ise en yüksek depresif belirtileri gösterdiklerini saptamışlardır.[57]

Cramer [58] 252 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmada kimlik statüleri ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre kimlik statüleri cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Bulgulara göre, kızların askıya alınmış kimlik statüsü puanlarının, erkeklerin ise ipotekli kimlik ve dağınık kimlik statüleri puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kızların kimlik gelişiminde erkeklere göre daha ileri olduğu saptanmış, ideolojik ve kişilerarası alanda ise cinsiyete göre anlamlı fark bulunmamıştır. 108 erkek ve 114 kız öğrenci ile yürütülen diğer bir çalışmada kızların erkeklere göre daha fazla askıya alınmış kimlik statüsünde yer aldıkları, erkeklerin de kızlara göre daha fazla dağınık kimlik statüsünde yer aldıkları belirlenmiştir.[59] Ortalamalar arası farkı incelediğinde erkeklerin ipotekli ve dağınık kimlik statüsü puanlarının kızlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kültürlerarası bir çalışmada Graf ve arkadaşları yaşları 13 ile 18 arasında değişen 434 Amerikalı ve Hintli öğrencinin kimlik statülerini değerlendirmiş, Asyalı Hintli ergenlerin Amerikalı ergenlere göre kimlik oluşumunda daha fazla dağınık, ipotekli ve askıya alınmış kimlik statüsünde yer aldıkları görülmüştür.[60] Kimlik statülerinde cinsiyet ve yaşlar arasında da anlamlı farklılığın gözlemlendiği bu çalışmada, erkeklerin kızlara göre daha fazla ipotekli ve dağınık kimlik statüsünde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaşları daha küçük olan ergenlerin daha büyük yaştaki ergenlerden düşük düzeyde kimlik araştırması içerisinde oldukları bulunmuştur.

Kimlik Statüleriyle İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de kimlik statüleriyle ilgili çalışmalara bakıldığında çoğunlukla kimlik statülerinin cinsiyet, sosyoekonomik düzey ya da öğrenim görülen bölüme göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelendiği görülmektedir. Eryüksel [61] yaptığı çalışmada kimlik statülerinin yaş, cinsiyet, farklı üniversite bölümlerine

rinde eğitim almaya göre farklılaşmış farklılaşmadığını incelemiştir. Üniversite 1. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşan 364 kişinin katıldığı çalışmada üniversitede geçirilen eğitim süresi ve alana göre kimlik statülerinde anlamlı fark bulunmamışken, cinsiyete göre anlamlı fark bulunmuştur. Kız öğrencilerin daha çok ipotekli kimlik statüsünde olduğu bildirilmiştir. Öte yandan üniversitede geçirilen süre ile bir üst kimliğe geçiş arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Varan ergenlerde Benlik Kimliği Statüleri Ölçeği (BKSÖ) kullandığı çalışmasında kimlik statülerinin sosyoekonomik düzeye göre farklılaştığını ve yaşın ilerlemesiyle üst kimlik statülerine geçişlerin arttığını saptamıştır.[62] Süreksiz değişkenlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda kimlik statülerinin genel dağılımında cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur. Ancak sürekli değişkenlerden elde edilen veriler sonucunda cinsiyetin başarılı ve ipotekli kimlik statüleri puanları üzerinde anlamlı düzeyde etkisi olduğu saptanmıştır. Erkeklerin başarılı kimlik puanları kızların başarılı kimlik puanlarından yüksek çıkmıştır.[62]

Gültekin, başarılı kimlik statüsündeki lise öğrencilerinin kendini açma düzeylerinin, günlük kimlik statüsündeki lise öğrencilerinin kendini açma düzeylerinden daha yüksek olduğunu, ve diğer kimlik statüleri arasında anlamlı fark bulunmadığını bildirmiştir.[63] Anababaya, aynı cinsiyetten yakın arkadaşına ve karşı cinsiyetten yakın arkadaşına açılma arasında kimlik gelişim düzeyleri açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Araştırmada başarılı kimlik statüsündeki lise öğrencilerinin öğretmene, karşı cinsten yakın arkadaşına ve psikolojik danışmana askıya alınmış, ipotekli ve günlük kimlik statüsündeki lise öğrencilerinden daha fazla açıldığı görülmüştür. Ayrıca başarılı kimlik statüsündeki lise öğrencilerinin düşünce ve görüşler, okul, aile ve cinsellik konularında günlük kimlik statüsündeki lise öğrencilerinden dışarıya daha fazla kendilerini açtıkları belirlenmiştir. Oflazoğlu ise yetiştirme yurdunda ve ailesinin yanında yaşayan gençlerin kimlik statülerini karşılaştırmıştır.[64] Araştırmaya 13-18 yaş arası toplam 240 ergen katılmıştır. Yetiştirme yurdundaki gençlerin askıya alınmış, günlük, başarılı ve ipotekli kimlik statüsünde, ailesiyle yaşayan gençlerin ise; askıya alınmış, ipotekli, başarılı ve günlük kimlik statüsünde oldukları görülmüştür. Yaş ve cinsiyet açısından katılımcıların kimlik statülerine göre dağılımı anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Ailesinin yanında yaşayan gençlerin başarılı ve ipotekli kimlik statüleri ortalama puanları yüksekken, yetiştirme yurdunda yaşayanların günlük kimlik statüsü ortalama puanları daha yüksektir.

Lise son sınıf öğrencileri ile yapılan bir değerlendirmede ergenlerin kimlik statülerinin anne-baba tutumları ve babanın eğitim düzeyi ile anlamlı düzeyde

ilişkili olduğunu göstermiştir.[65] Başarılı ve ipotekli kimlik statüsünde anne-babasını demokratik olarak algılayan öğrenciler, anne babasını ihmal edici olarak algılayan öğrencilerden, ipotekli kimlik statüsünde anne babasını izin verici olarak algılayan öğrenciler, anne babasını ihmal edici olarak algılayan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek puanlar almışlardır. Ancak aile yapısı ile kimlik statüsü arasında bir bağlantı bulunmadığı görülmüştür. Cinsiyete göre, kız öğrencilerin başarılı kimlik ve askıya alınmış kimlik statüsünde, erkek öğrencilerin ise ipotekli kimlik statüsünde anlamlı düzeyde yüksek puana sahip olduğu görülmüştür. Bulgular, ergenlerin kimlik statülerinin cinsiyet ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir.

Solmaz, kimlik gelişiminde cinsiyetin moratoryum, ipotekli ve dağınık kimlik statülerinde önemli farklılığa neden olduğunu, ayrıca, babanın öğrenim düzeyinin ipotekli ve dağınık kimlik statülerinin gelişimine katkıda bulunduğunu aktarmıştır.[66] Uzman [67] üniversite öğrencilerinin algıladıkları sosyal destekle kimlik statüleri arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında kızların askıya alınmış kimlik statüsü puanlarının erkeklerin ise dağınık kimlik statüsü puanlarının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Aynı çalışmada sosyal desteğin olumlu kimlik gelişimini sağladığı görülmüştür. Yüksek düzeyde algılanan aile sosyal desteği, başarılı ve ipotekli kimlik statüsü puanlarını arttırmıştır. Algılanan aile sosyal desteği azaldıkça askıya alınmış kimlik statüsü puanları artmıştır. Gündoğdu ve Zeren [68], yetiştirme yurdunda ve ailesi yanında kalan ergenlerin kimlik gelişimlerini karşılaştıran çalışmalarında, ailesinin yanında kalan ergenlerin, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha başarılı bir kimlik geliştirdiğini, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin ise, ailesinin yanında kalan ergenlere göre daha çok askıya alınmış kimlik ve dağınık kimlik yaşadığını bulmuştur. Ayrıca dağınık kimlik statüsünde, kızların erkeklerden daha fazla dağınık kimlik yaşadıkları görülmüştür. Morsünbül [69], lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan örneklem grubuyla gerçekleştirdiği çalışmasında, kimlik statüleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve kızların başarılı kimlik statüsü puanının erkeklerinkinden, erkeklerin dağınık kimlik statüsü puanının da kızların puanından daha yüksek olduğunu belirlemiştir. İpotekli ve askıya alınmış kimlik statülerinde kızlarla erkekler arasında bağlanma stillerine göre herhangi bir farklılık saptanmazken, lisede okuyan öğrencilerin ipotekli kimlik statüsü ve dağınık kimlik statüsü puanları üniversitede okuyanlardan daha yüksek bulunmuştur. Akman'da ipotekli ve askıya alınmış kimlik statüleri ile cinsiyet değişkeni arasında, yaş değişkeni ile de tüm kimlik statüleri arasında ilişki olduğunu göstermiştir.[70] Ailesini duyarsız ve tutarsız olarak değerlendiren gençlerin başarılı kimlik puanlarının

azaldığı, askıya alınmış ve dağınık kimlik statüsü puanlarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Aile içindeki ekonomik ve sağlık problemlerinin artışı askıya alınmış kimlik statüsü puanlarında azalmayla ilişkili bulunmuştur.

Pala [71], madde bağımlısı ergenlerin kimlik statülerini araştırdığı çalışmasında, 55 madde bağımlısı ve 56 madde bağımlısı olmayan toplam 111 ergenin kimlik statülerini algılanan anababa kabul-reddi ve psikolojik uyumları açısından incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre bağımlı ergenlerin başarılı kimlik statüsü puanları kontrol grubunun ilgili puanlarından anlamlı derecede düşükken; bağımlı grubun dağınık kimlik statüsü puanları kontrol grubuna oranla anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Anababalarına ilişkin kabul algılayan ergenlerin başarılı kimlik statüsü puanları anababalarına ilişkin ret algılayanlara oranla anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Anababalarından ret algılayan ergenlerin dağınık kimlik statüsü puanları bağımlılık durumuna göre farklılaşmaktadır. Bağımlı ergenler babalarını daha ilgisiz, saldırgan ve ayrılmamış red davranışı içinde değerlendirmişlerdir. Arslan [72] ise yaptığı araştırmada, yaş, cinsiyet ve bağlanma stilleri ile psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada ergenlerin bağlanma stillerine göre “kararlılık” ve “keşfetme” puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Kayıtsız bağlanma stiline sahip ergenlerin diğerlerine göre daha yüksek kararlılık puanlarına sahip olduğu bulunmuştur. Korkulu bağlanma stiline sahip ergenlerin diğerlerine göre daha yüksek “keşfetme” puanlarına sahip olduğu görülmüştür. Bağlanma stilleri ve cinsiyete göre, “kararlılık” puan ortalamalar incelendiğinde; cinsiyete göre anlamlı farklılaşmanın olduğu ve kızların erkeklere göre daha fazla “kararlılık” puan ortalamasına sahip olduğu bulunmuştur.

Kimlik statüleri ile ilgili yurtdışı literatür genel olarak ele alındığında çalışmaların daha çok cinsiyet, yaş, bağlanma, benlik saygısı, intihar gibi değişkenleri içerdiği ifade edilebilir. Kimlik statüleri ile ilgili Türkiye’deki literatürde ise çalışmalar daha çok cinsiyet, yaş, bağlanma stilleri, benlik saygısı, eğitim alınan bölüm, bağımlılık gibi değişkenlere odaklanmıştır. Yaşla birlikte kimlik statülerinde önemli bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşan ve ilk ve orta ergenlik dönemlerinde ergenlerin daha çok dağınık ve ipotekli statüde yer aldıklarını gösteren araştırmalar da bulunmaktadır. [46,64-67] Bu sonuçlar ergenlerin psikososyal gelişim kuramının açıklamaları doğrultusunda kimlik bunalımı yaşadıklarını ve Marcia'nın ileri sürdüğü kimlik statülerinde değişiklikler ortaya koyduklarını destekler niteliktedir. Aile ilişkileri ve anababa tutumunun kimlik gelişimi ile ilişkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmış-

tır.[35,56,65] Aile yapısının ise kimlik gelişimini etkilemediğini ortaya koyan çalışmalar da vardır.[72]

Kimlik konusu yakınlık, madde kullanımı, uyum sağlama, intihar ve kilo sorunları gibi pek çok diğer değişkenle birlikte ele alınmıştır ve kimlik biçimlenmesinde çevresel etkenlerin önemi vurgulanmıştır. Kimlik statülerinde akademik başarı,[37] kardeş sayısı,[66] sosyal destek,[42,39,67] spor etkinlikleri,[39] yetiştirme yurdunda yaşama,[64] mesleki kararsızlık,[43] bir işte çalışma,[43] ve şehirde yaşama [40] durumlarına göre farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenim görülen okul türü ile kimlik statüleri arasındaki ilişkiye ait araştırma bulguları ise çelişkilidir. Okul türü açısından kimlik statülerinde farklılık olmadığını bulan araştırmaların [35,36] yanı sıra, farklılık olduğunu ortaya koyan araştırmalar da [38] vardır. Kimlik statüleri ile bilişsel düşünce arasındaki ilişkiye bakıldığında; bireylerin soyut düşünce aracılığıyla kendileri ve çevreleri ile ilgili bilgileri bütünleştirdiği, kullandığı ve soyut düşüncenin kimlik gelişimi ile ilişkili olduğu söylenebilir. Kimlik statüleri ile kendini açma ve kendini araştırma arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[63] Kendini izleme ile kimlik statüleri arasında ilişki bulmayan araştırmaların yanında, ilişki bulan araştırmalar da bulunmaktadır.[41,70]

Kimlik Stilleri İle İlgili Kuramlar

Berzonsky'nin Sosyal-Bilişsel Kimlik Stilleri Modeli

Kimlik stilleri konusunda ilk model, kimlik gelişiminde sosyal ve bilişsel süreçleri dikkate alan Berzonsky'nin modelidir. Berzonsky kimlik statülerinin altında farklı sosyal bilişsel süreçlerin yer aldığını ileri sürmüştür[5,44,73]. Bu modele göre bireyler problem çözüme, karar verme ve kimlik konuları ile ilgilenmede farklı stratejiler izlerler. Bu stratejiler “bilgi yönelimi”, “norm yönelimi” ve “kaçınma yönelimidir”. Bu stratejiler aşağıda açıklanmıştır;

1. Norm yönelimli kimlik stili (Norm oriented): Norm yönelimli kimliğe sahip bireyler, ailelerinin ya da toplumda önemsenen bireylerin beklenti ve isteklerini dikkate alırlar. Bu bireyler Marcia'nın kimlik statüleri sınıflamasında ipotekli kimlik statüsüne karşılık gelmektedir. Sorun çözümüne ve karar verme sürecinde bu bireyler, başkalarının beklentilerini ve onaylarını dikkate alırlar. Bu yönelimdeki bireyler, bilgiye kapalı olma eğilimindedirler, yeni bilgileri kendi değerleri ve inançları için tehdit olarak görürler. Norm yönelimli kimlik stili sergileyen bireyler, toplumsal kimlik bilinciyle, başkalarına bakarak kendini değerlendirir ve başkaları odaklı sorun çözüme stratejilerini benimserler.[73]

2. Bilgi yönelimli kimlik stili (Informational oriented). Bilgi yönelimli kimliğe sahip bireyler, kimlikle ilgili kararları ve bağlanmaları yapmadan önce benlikle ilgili bilgileri araştırırlar. Bu bireyler, kimlik konuları ile ilgilenirken bilgileri arar, değerlendirir ve uygun bulduğunu kullanırlar ve ayrıca Marcia'nın kimlik statüleri sınıflamasında başarılı ya da askıya alınmış kimlik statüsünde yer alırlar. Bilgi yönelimli kimlik ile birçok sosyal-bilişsel boyut, yeni düşüncelere açık olma ve değer ve eyleme açık olma arasında olumlu ilişki vardır.[73]
3. Kaçınma yönelimli kimlik stili (Diffuse/avoidant oriented). Kaçınma yönelimli bireyler, kişisel sorun ve kararlarla karşı karşıya kalmaktan kaçınırlar ve kararlarını ertelerler. Bu bireyler, Marcia'nın kimlik statüleri sınıflamasında dağınık kimlik statüsüne karşılık gelmektedir. Kaçınma yönelimi ile bilişsel işlev gereksinimi, düşüncelere açık olma ve içe bakış arasında olumsuz ilişki vardır.[5,73]

Berzonsky'nin sosyal-bilişsel kimlik gelişimi kuramında, bireyler kararlarını oluşturmadan önce seçenek ve sonuçları sistemli bir şekilde değerlendirirler. Berzonsky karar verme ve kimlik oluşturma sürecinin dinamik ve devam eden bir süreç olduğunu belirtmiştir. Bireyler bağlanımlarından ve kararlarından önce sonuçları ve seçenekleri sistematik olarak değerlendiler. Berzonsky, bağlanımların, yeni bilgi ve girdiler ürettiğini ve bunların varolan kimlik yapısındaki dengeyi bozduğunu, böylece yeniden değerlendirilerek uyma (accommodation) ile yeni bir yapı oluştuğunu ileri sürer. Bu yüzden, bu süreçte sonuçların her yönüyle kestirilebildiği ve sonuçlardan her zaman hoşnut olduğu anlamı çıkarılmamalıdır.[5] Kimliğin oluşumu sürecinde psikososyal etkileşim sonucu ortaya çıkan bilişsel şemalar bireysel farklılıkları yaratmaktadır.[5] Berzonsky'nin kimlik oluşum sürecine ilişkin bu modeli araştırmalara yeni bir yaklaşım getirmiştir.

Kimlik Stilleri İle İlgili Diğer Görüşler

Frances ve Ruble, kimliğin temelini oluşturan kendilik tutarlılığı kavramının gelişimiyle ilgilenmiş ve bilişsel gelişimin önemini vurgulamışlardır. Lewis, sosyal biliş ve sosyal gelişim bağlamında kimliği ele almıştır. Yaşam döngüsü içinde üç temel gelişimsel evreden söz edilmiştir. Bunlar, kimlik edinme, sosyalleşme ve üremedir.[6]

Kimlik stilleri konusu Berzonsky'den beri psikoloji alanında önemli bir çalışma alanı olarak görülmekle birlikte, kimlik stilleri konusunda yapılan çalışmaların, diğerlerine göre daha az olduğu söylenebilir.

Kimlik Stilleri Konusunda Yapılan Bazı Araştırmalar

Kimlik Stilleriyle İlgili Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Literatürde kimlik stilleri konusunda oldukça az çalışma olduğu dikkati çekmektedir. Berzonsky ve Ferrari, üniversite öğrencileriyle yaptıkları bir çalışmada kimlik stilleri ile karar stratejileri arasında anlamlı ilişki saptamışlardır.[73] Bu çalışmada bilgi yönelimli bireylerin sistematik ve tutarlı karar verme biçimlerine yöneldikleri, kaçınma yönelimli bireylerin kaçma ve bahane bulma gibi karar verme biçimlerini yeğledikleri ve norm yönelimli bireylerin ise bilgi yönelimli bireylere göre daha çok ertelemeyi kullandıkları bulunmuştur. Berzonsky ve arkadaşlarının üniversite öğrencileriyle yaptıkları bir diğer çalışmada kimlik stilleri ile bilişsel stratejiler ve yüklenme stratejileri arasındaki ilişki araştırılmıştır.[74] Bu çalışmada bilişsel stratejiler ve yüklenme stratejilerinin kimlik stiline göre farklılaştığı; kaçınma yönelimli kişilerin uyumsuz stratejileri kullandıkları; bilgi yönelimli kişilerin ise norm ve kaçınma yönelimli kişilerden daha fazla stratejik planlamayı kullandıkları bulunmuştur

Kimlik Stilleriyle İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Çelen ve Kuşdil çocuk yetiştirme biçimi ile üç kimlik stili arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir çalışmada bilgi ve norm yönelimli kimlik stilleri ile kararlı kimlik arasında olumlu; kargaşa/kaçınma yönelimli kimlik stili ile olumsuz ilişki bulunmuştur. Yetkeci aile biçiminin üç kimlik stilini de yordadığı, otoriter anababa stili norm yönelimli ve kargaşa/kaçınma kimlik stilleri ile başarılı ve bilgi yönelimli kimlik stilleri ise yetkili aile yapısı ile anlamlı şekilde ilişkili bulunmuştur. Cinsiyet açısından bakıldığında, erkeklerin kızlara göre daha fazla kaçınma yönelimli kimlik stiline sahip oldukları ve kızların ise erkeklere göre daha fazla kararlı kimlik yönelimine sahip olma eğiliminde oldukları bulunmuştur. [75]

Yurtdışında ve Türkiye’deki kimlik stilleriyle ilgili çalışmalara bakıldığında; demografik değişkenlerden daha çok cinsiyetin kimlik stilleri ile olan ilişkisinin araştırıldığı görülmektedir. Yurtdışı çalışmalar daha çok karar stratejileri, hipotez test etme biçimi, bilişsel stratejiler ve yüklenme stratejileri gibi bilişsel değişkenlere odaklanırken, Türkiye’deki az sayıdaki çalışmanın psikososyal değişkenlerden çocuk yetiştirme stili gibi konulara odaklanmıştır.

Kimlik Biçimlenmesi Çalışmaları

Kimlik konusunda son yıllardaki yönelimlerden biri de kimlik gelişimini keşif/esnek bağlanma (Exploration/Flexible commitment), ipotek/uyma (Closure/Conformity) ve kaçınma (Avoidance) olmak üzere üçlü bir sınıflama

içinde ele alınmasıdır. Bu konuda henüz sınırlı sayıda olan çalışmalar bu bölümde sunulmuştur.

“Ben kimim?” sorusuna verilebilecek herhangi bir yanıtın oluşma süreci, kimlik biçimlenmesi kavramına işaret etmektedir. Kimlik biçimlenmesi, en genel anlamıyla kimliğin zaman içinde gelişmesine işaret etmektedir. Kimlik zaman içinde, keşif/esnek bağlanma, ipotek/uyma ve kaçınma olmak üzere üç şekilde biçimlenebilir.[2,4,6,76]

Keşif/esnek bağlanma, aşk, iş ve dünya görüşü olmak üzere yaşamdaki üç kimlik alanında farklı parçaları içeren tutarlı bir kimlik oluşturma anlamına gelmektedir. Kimlik statülerinde başarılı kimlik statüsü ve kimlik stillerinde ise bilgi yönelimli kimlik stili (informational oriented) bu tür biçimlenmeyi temsil etmektedir. İpotek/uyma ise, kimlik biçimlenmesinde katılığı ve uymayı içermektedir. Aşk, iş ve dünya görüşü konusunda düşük keşif ve katı bağlanma ile bir kimlik oluşturma anlamına gelmektedir ve kimlik statülerinde ipotekli kimlik statüsü, kimlik stillerinde ise norm yönelimli kimlik stili (norm oriented) bu tür biçimlenmeyi temsil etmektedir. Kaçınma ise, benlik için güçlü bir arayış olmasına karşın, kimlik konuları ile ilgilenmemeyi ve kişisel sorun ve kararlarla karşı karşıya kalmaktan kaçınmayı ve kararları ertelemeyi içermektedir. Kimlik statülerinde dağınık kimlik statüsü ve askıya alınmış (moratoryum), kimlik stillerinde ise kaçınma yönelimli kimlik stili (Diffuse/Avoidant oriented) bu tür biçimlenmeyi temsil etmektedir.[76]

Literatürde kimlik biçimlenmesi (keşif/esnek bağlanma, ipotek/uyma ve kaçınma) konusunda sadece üç çalışma olduğu görülmektedir. Bunlardan birinde Cote ve Schwartz beliren yetişkinlerle yaptıkları çalışmada kimlik biçimlenmesi ile eylemlilik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.[77] Araştırmaya 276 üniversite birinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların tamamı Kanada'dan farklı etnik gruplardan seçilmiştir. Araştırma sonucunda, eylemlilikle keşif/esnek bağlanma arasında pozitif, kaçınma ile negatif ilişki ve eylemlilikle ipotek/uyma arasında ilişki olmadığı; eylemlilik arttıkça kimlik biçimlenmesinin daha sağlıklı olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde Schwartz ve arkadaşları, 332 beliren yetişkinle yaptıkları çalışmada, eylemlilikle kimlik biçimlenmesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.[76] Farklı etnik gruplardan ve ABD ve Kanada'dan seçilen üniversite öğrencisi katılımcıların yaş aralığı 18-25 yaş idi. Araştırmada eylemlilikle keşif/esnek bağlanma arasında pozitif, kaçınma ile negatif ilişki ve ipotek/uyma arasında ilişki olmadığı ve eylemlilik arttıkça kimlik biçimlenmesinin daha sağlıklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de ise Atak, beliren yetişkinlerle yaptıkları çalışmada anababaya bağlanma, kimlik biçimlenmesi ile eylemlilik arasındaki ilişkiyi incelemiş;

eylemlilikle keşif/esnek bağlanma arasında pozitif ilişki bulunurken; eylemlilikle ipotek/uyma arasında ve kaçınma ile eylemlilik arasında negatif ilişki saptamıştır.[78] Sonucunda eylemlilik arttıkça kimlik biçimlenmesinin daha sağlıklı olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, anneye sağlıklı bağlanma ile keşif/esnek bağlanma arasında pozitif ilişki bulunurken; ipotek/uyma ve kaçınma ile negatif ilişki bulunmuştur.

Yurtdışında ve Türkiye'deki kimlik biçimlenmesi ile ilgili çalışmalarda; demografik değişkenlerden etnik köken ve üniversite eğitimi alıp almama durumu ile kimlik biçimlenmesi ilişkisine odaklanıldığı görülmektedir. Türkiye'deki ve yurtdışındaki kimlik biçimlenmesi çalışmaları karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu ifade edilebilir. Ancak, Türkiye'de yapılan çalışmada ipotek/uyma ile eylemlilikle arasında negatif ilişki bulunmuşken, yurtdışında yapılan çalışmalarda bu iki değişken arasında ilişki bulunmamıştır. Bu durumun nedeni, kültürel farklılıklar ya da bireycilik/toplulukçuluk olarak görünmektedir.[78]

Tartışma

Bu yazıda kimlik konusu kuramsal ve deneysel bulgular bağlamında ele alınmış; ve çalışmalar keşif, statü ve stil olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Erikson'dan bu yana ergenlikte kazanılması gereken temel özelliğin "kimlik kazanımı" olduğu varsayılmaktadır. [2] Kimlik kavramı, farklı alanlarda farklı şekillerde tanımlanan kavramlardan birisidir. Kimlik kavramının tanımında ortak bir noktada buluşulamamasının nedeni kavramın fiziksel, bilişsel ve toplumsal öğeleri içeriyor olmasıdır.[2-7] Erikson, kimlik kavramını açıklarken bazen bir duyguya, bazen de psikolojik bir yapıya işaret etmekte ve kimlik oluşum sürecini bilinç ve bilinçdışı mekanizmaların bileşimi olarak açıklamaktadır.[2] Marcia'nın [3] kimliği duyum [sense], tutum [attitude] ve çözüm [resolution] kavramlarıyla açıklamasına karşın, Kroger [12,13] kimlikle ilgili olarak en iyi tanımın "içsel bir kendilik yapılanması [internal self-constructed]" olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda kimlik, bireyin dürtülerinin, inançlarının ve kişisel geçmişinin dinamik bir örgütlenmesinden oluşmaktadır.[13] Kroger ise kimlik duygusunu, bireyin kendini birey olarak benzersiz ve kendine özgü bir biçimde var olduğunu ve bu biçimin süreklilik gösterdiğini duyumsaması olarak tanımlamaktadır.[12] Adams ve Gullota, bir kavram olarak kimliği en iyi şekilde açıklayan kuramcıların Erikson ve Blos olduğunu ileri sürmüştür.[42] Kimlik; ego kimliği, öz kimlik, kişisel kimlik, grup kimliği, etnik kimlik, cinsel kimlik, ulusal kimlik gibi bağlam

içinde kullanılabilen bir kavramdır. Bu kavramların hepsi temelde bireyin kimlik duygusunun değişik yönlerini oluşturur ve bu duygunun temelindeki anahtar kavram “ego kimliği”dir.

Ergenlik dönemi boyunca "Ben kimim?" sorusu defalarca sorulur. Bu soruya ilişkin işlevsel kararları alan ergenler önceki deneyimlerini bir kimlikte bütünleştirmeye başlar. İşlevsel kararlar alamayan ergenler ise, ergenlik dönemi ilerledikçe “Ben kimim? Yaşamdan beklentilerim neler?” gibi sorularla uğraşmak zorunda kalırlar.[1,2,4] Erikson’a göre, birey çevreyle etkileşim içerisinde yaşam boyunca gelişir. Erikson, bireyin gelişimini üç değişken arasındaki ilişki olarak görür. Bunlar biyolojik değişkenler, toplumsal-çevresel etkiler ve ego süreci olarak belirtilen kişisel deneyimlerdir. Erikson kimliği biyolojik miras ve kişisel deneyimlerin bir tür örgütlenmesi şeklinde tanımlamıştır. Erikson’a göre en genel anlamıyla kimlik kavramı “bireyin biriciklik duygusunun sürekliliğine” işaret etmektedir.[2] Blos’a göre, kimlik oluşturma süreci ayrılma (separation) yapılanmalarından oluşmaktadır. Blos’a göre ergenler, anababaları ile olan ilişkilerindeki yetersiz özerklik gibi nedenlerden dolayı arkadaşlık ilişkilerine yönelmekte ve anababalarıyla olan duygusal bağımlılıkları zayıflamaktadır. Blos, arkadaş grubunun, ergenlerin çatışmalarını çözmelerine ve anababalarına olan bağımlılıklarından kurtulmalarına hizmet eden bir işlevi olduğunu ifade etmektedir. Mahler’in öne sürdüğü bebeğin kendisi ile annesi arasındaki farkı öğrenmesi sürecindeki gibi, Blos da ergenlerin kendilerini diğerlerinden ayıran bir sınırı olduğuna inandıkları bir süreç yaşadıklarını savunmaktadır. Erikson ve diğer araştırmacıların kimlik tanımlamalarında ortak olan özelliklerin yanında, farklılaşan özellikler de vardır. Açıklanan tanımların yanı sıra, kimlikle ilgili en kolay tanım kısaca bireyin “ben kimim?” sorusuna verdiği yanıt olarak kabul edilmektedir.

Kimlik gelişimi karmaşık ve çok yönlüdür. Bununla birlikte Erikson, kimlik keşfi konusunda ergenin çalışma, ideoloji ve romantik ilişki olmak üzere üç temel alanda denemelerde bulunduğunu ve bu denemelerin kimlik keşfi sürecinin ve dolayısıyla da kimlik biçimlenmesinin motoru olduğunu ifade etmiştir. Marcia, adanmışlık ve keşif boyutlarının varlık ya da yokluğuna göre statüler tanımlamıştır. Başka bir deyişle, Marcia için kimlik biçimlenmesi belli bir statü ile sonlanmakta ve statüler arasında da geçişler olabilmektedir.[2,36] Kimlik biçimlenmesinde bilişsel öğeleri de dikkate alan Berzonsky, kimlik konusunda yeni bir yaklaşım önermiş ve kimlik stillerini tanımlamıştır. Arnett ise, tıpkı Erikson gibi kimlik keşfi konusuna eğilmiş; ancak Erikson’dan farklı olarak kimlik keşfinin ergenliğin sonunda sonlanmadığını, ergenin iş, aşk ve dünya görüşü olmak üzere üç temel alanda denemelerde bulunduğunu ve bu

denemelerin “beliren yetişkinlik” döneminde yoğunluk kazandığını ve kimlik denemelerinin beliren yetişkinliğin sonunda bittiğini ifade etmiştir.

Erikson’a göre, ergenlik bireyin yeniden yapılanması için bir fırsatlar dönemidir.[2] Ergen, psikolojik ve fiziksel olgunlaşma ile birlikte davranışlarını şekillendirmek amacıyla toplumun yönlendirme ve baskısına maruz kalabilmektedir. Buna göre, yetişkinler dünyasına katılma, kendine bir yol ve yön seçme ergen için toplumsal bir zorunluluk haline gelmektedir. Bu nedenle Erikson’a göre kimlik duygusunun kazanılmasında en kritik dönem ergenliktir.[2] Ergenin, fiziksel değişimi, sosyal rollerin yeniden gözden geçirilmesine de yol açmaktadır. Genç insan başkalarının gözünde “ne olduğu” sorusuyla, kültürün ve kendi yetilerinin etkileşimiyle kazandığı kimlik duygusunu günün prototipleriyle karşılaştırarak uğraşır. Bu nedenle genç insan hem akran grubunun hem de önemli özdeşim figürlerinin etkilerine açık hale gelmektedir.[6,9] Kimlik keşiflerine karşın, bireylerin ergenlikte yaşadıkları aşk ve iş denemeleri her zaman olumlu sonuçlanmamaktadır. Bireyler, aşk konusunda bazen umutsuzluk ve reddedilme yaşamaktadırlar. İş yaşamında ise başarı, başarısızlık ve yetersizlikler yaşayabilmektedirler. Dünya görüşü açısından ise, bazen çocuklukta edinilen inançların reddedilmesi söz konusudur.[2,6] Bu bilgiler ışığında birçok araştırmacı, kimlik biçimlenmesinin ergenlikte başladığını ancak ergenliğin ardından gelen beliren yetişkinlik yıllarında yoğunlaştığını öne sürmektedir.[4,6,11,12,40,77,78]

Marcia [3] ve Berzonsky,[5] Erikson’un kimlik gelişimine ilişkin görüşlerini genişletmeye çalışmıştır. Marcia [3] dağınık kimlik, ipotekli kimlik, başarılı kimlik ve moratoryum olmak üzere dört kimlik statüsü öne sürmüştür. Kısaca ifade etmek gerekirse; dağınık kimlik [düşük keşif, düşük bağlanma] kimlik konuları ile ilgilenmemeyi; ipotekli kimlik [düşük keşif, yüksek bağlanma] kimlik biçimlenmesinde katılığı ve mevcut yapıya uymayı; moratoryum (yüksek keşif, düşük bağlanma) benlik için güçlü bir arayışı; başarılı kimlik [yüksek keşif, yüksek bağlanma] farklı parçaları içeren tutarlı bir kimlik oluşturmayı temsil etmektedir. Başarılı kimlik ve dağınık kimlik Erikson’un kimliğe karşı kimlik kargaşasını temsil etmektedir.[36,37] Berzonsky, [5,73] bu görüşü dikkate alarak bilgi yönelimli, norm yönelimli ve kaçınma yönelimli olmak üzere üç tür kimlik işleme yönelimi önermiştir. Bilgi yönelimli bireyler birçok alternatifi dikkate alırlar. Norm yönelimli bireyler toplumun ve ailenin beklentilerine uyma eğilimi gösterirler. Kaçınma yönelimli bireyler ise kimlikle ilgili kararlardan kaçınmayı tercih ederler. Berzonsky [73] kimlik işleme yönelimi ile kimlik statüleri arasındaki benzerliği incelemiştir. Bilgiye dayalı yönelim başarılı kimlik statüsü ile, normatif yönelim ipotekli kim-

lik statüsüyle ve son olarak dağınık/kaçınan kimlik yönelimi ise dağınık kimlik statüsüyle ilişkili bulunmuştur. Moratoryum statüsü bilgiye dayalı ya da dağınık/kaçınan yönelimle ilişkili bulunmuştur. Farklı etnik gruplarda ve farklı cinsiyetlerle yapılan çalışmalar da kimlik işleme yönelimi ve kimlik statüleri arasında ilişki olduğunu göstermiştir.[76-78]

Literatüre bakıldığında, kimlik konusu ile ilgili olarak birçok kuram ve modelin geliştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, kuram ve modeller incelendiğinde kimlik konusunda temelde Erikson, Marcia ve Berzonsky'nin kuramları dikkati çekmektedir. Diğer tüm kuram ve görüşlerin, bu kuramları dikkate alarak öne sürüldüğü ifade edilebilir. Bu kuramlara genel olarak bakıldığında, kuramların tümünün kişinin "ben kimim" sorusunu nasıl cevapladığını, süreci ve bireyin kullandığı yapıları açıkladıkları söylenebilir. Bu kuramlar dikkate alınarak hem Türkiye'de hem de yurtdışında kimlik konusunda pek çok çalışma yapılmıştır.

Literatüre bakıldığında kimlik statüleri ile ilgili birçok çalışmanın bulunduğu, kimlik keşfi ile ilgili çalışmaların ise göreceli olarak daha az olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum, birçok araştırmacı tarafından kimliğin bilişsel değil, psikososyal bir yapı olarak kabul edilmesine bağlanabilir. Türkiye'deki kimlik çalışmalarına bakıldığında da durumun benzer olduğu, neredeyse tüm çalışmaların kimlik statüleri ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu durum, yurtdışındaki psikoloji akımlarının etkisine bağlanabilir. Ayrıca, son zamanlarda özellikle bilişsel yapıları ön plana alan Berzonsky'nin sosyal bilişsel kimlik modelini kullanan çalışmalar ile Arnett'in beliren yetişkinlik kuramının etkisiyle kimliğe beliren yetişkinlik döneminde odaklanan çalışmaların sayısı artmaktadır.[4] Ek olarak, kimlik konusunda yapılan son çalışmalara bakıldığında, araştırmacıların artık kimlik statüleri konusunda çok fazla çalışmadığı, kimliği alt kavramlara ayırarak (etnik, cinsel, ulusal gibi) araştırdıkları ve yeni modeller önerdikleri dikkati çekmektedir. Son yıllarda yapılan kimlik çalışmalarına bakıldığında, alanyazında sadece kişisel kimliğin çalışılmadığı, kimliğin alt alanlarının da çalışıldığı da dikkati çekmektedir. Ayrıca, Arnett,[4] Cote,[42] Schwartz,[6] ve Kroger[13] gibi bazı bilim adamları kimlik konusunda yapılacak çalışmaların ergenlikte değil, beliren yetişkinlik döneminde yapılması gerektiğini öne sürmektedirler.

Sonuç

Kimlik gelişiminin ergenlikte başlıyor olmasına karşın, son yıllarda yapılan gelişim psikolojisi çalışmaları kimlik gelişiminin beliren yetişkinlik dönemin-

de, başka bir ifade ile yirmili yaşların başında ve ortasında yoğunlaştığını göstermiştir. Kimlik keşfinde aşk, iş ve dünya görüşü en temel öğeler olarak görüldüğünden beliren yetişkinlik döneminde kimlik keşfi sürecinin aşk, iş ve dünya görüşü açısından değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, son yıllarda yapılan kimlik gelişimi çalışmalarının ergenlerden çok, beliren yetişkinlerle yapıldığı görülmektedir. Türkiye'deki kimlik çalışmalarına bakıldığında, çalışmaların neredeyse tamamının ergenlerle yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de yeni yapılacak olan çalışmalar, beliren yetişkinlik dönemine odaklanmalıdır. Ayrıca, ergenlerle beliren yetişkinleri karşılaştıran ya da ergenlik döneminden başlayıp yetişkinliğe geçiş yıllarına kadar olan süreyi içeren boy-lamsal çalışmalarla kimlik gelişimi süreci daha ayrıntılı incelenebilir. Kimlik gelişimi konusunda Türkiye'de yapılacak çalışmalarda, yeni kuramların ve yönelimlerin dikkate alınması bu konudaki kültürel farklılıkların sergilene-bilmesi için gereklidir.

Kaynaklar

1. Steinberg L. Adolescence, 6th Ed. New York, McGraw Hill, 2002.
2. Erikson EH. Identity: Youth and Crisis. New York, W.W. Norton Company, 1968.
3. Marcia J. The relational roots of identity. In Discussions on Ego Identity (Ed J Kroger):34-65. NJ, England, Lawrence Erlbaum Associates, 1993.
4. Arnett JJ. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. Am Psychol 2000; 55:469-480.
5. Berzonsky M. A process perspective on identity and stress management. In Adolescent Identity Formation (Eds GR Adams, TP Gullotta, R Montemayor):193-215. Newbury Park, CA, Sage, 1992.
6. Schwartz SJ. A new identity for identity research: Recommendations for expanding and refocusing the identity literature. J Adolesc Res 2005; 20:293-308.
7. Miller PH. Theories of Developmental Psychology. New York, W.H. Freeman Company, 1993.
8. Erikson EH. Childhood and Society. New York, Norton, 1963.
9. Arnett JJ. Emerging Adulthood: The Winding Road From the Late Teens Through the Twenties. New York, Oxford University Press, 2004.
10. Arnett JJ. Emerging adulthood: What is it, and what is it good for? Child Dev Perspect 2007; 1:68-73.
11. Perry WG. Forms of Ethical and Intellectual Development in the College Years: A Scheme. San Francisco, Jossey-Bass, 1999.
12. Kroger J. Identity development during adolescence. In Blackwell Handbook of Adolescence (Eds GR Adams, MD Berzonsky):46-57. Malden, MA, Blackwell Publishing, 2003.
13. Kroger J. Discussions on Ego Identity. Hillsdale, NJ, England, Lawrence Erlbaum Associates, 1993.

14. Phillips TM, Pittman JF. Identity processes in poor adolescents: Exploring the linkages between economic disadvantage and the primary task of adolescence. *Identity (Mahwah, N J)* 2003; 3:115-129.
15. Kunnen ES, Bosma AH. Fischer's skill theory applied to identity development: A response to Kroger. *Identity (Mahwah, N J)* 2003; 3:247-270.
16. Grotevant HD, Cooper CR. Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in development of identity and role taking skill in adolescents. *Hum Dev* 1986; 29:82-100.
17. Papini HO, Sebbly RA, Clark S. Affective utility of family relations and adolescent identity explorations. *Adolescence* 1989; 24:457-466.
18. Bednard RL, Wells MG, Peterson SR. Self-esteem: Paradoxes and Innovations in Clinical Theory and Practice. WashingtonDC, American Psychological Association, 1989.
19. Lapsley DK, Rice KR, Fitzgerald DP. Adolescent attachment, identity and adjustment to college: Implication for the continuity hypothesis, *J Couns Dev* 1990; 68:561-565.
20. Shaw SM, Kleiber DA, Caldwell L. Leisure and identity formation in male and female adolescents: A preliminary examination, *J Leis Res* 1995; 27:245-264.
21. Nurmi J-E, Poole M, Kalakoski V. Age differences in adolescent identity exploration and commitment in urban and rural environments, *J Adolesc* 1998; 19:443-452.
22. Lacombe AC, Gay J. The role of gender in adolescent identity and intimacy decision, *J Youth Adolesc* 1998; 27:795-802.
23. Meeus W, Oosterwegel A, Vollebergh W. Parental and peer attachment and identity development in adolescence, *J Adolesc*, 2002; 25:93-106.
24. Sandhu D, Tung S. Contributions of family environment and identity formation towards adolescents' alienation. *Pak J Psychol Res* 2004; 19:1-14.
25. Çuhadaroğlu F. Üniversite gençlerinde kimlik bocalamaları. Üniversite Gençliğinde Uyum Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları, Bilkent Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Araştırma Merkezi, 1989, Ankara Türkiye. Kongre Özet Kitabı sayfa:35-39.
26. Köker S. Kimlik duygusunun kazanılması açısından ergenlerin, genç yetişkinlerin ve yetişkinlerin karşılaştırılması (Doktora Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
27. Gavas A. Kimlik gelişimi sırasında ergenin anne-baba ile ilişki düzeyinin saptanması (Yüksek Lisans Tezi). Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
28. Çuhadaroğlu F. Identity confusion and depresyon in groups of adolescence having psychiatric and physical symptoms. *The Turk J Pediatr* 1999; 41:73-79.
29. Kartal T. Değişik yaş gruplarındaki ergenlerin kimlik gelişimi sırasında okula-iş yaşanmasına ve boş zamanlarını değerlendirmeye ilişkin görüşlerindeki farklılıklar. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
30. Özgen C. Kız ve erkek lise öğrencilerinin kimlik duyguları ve aile algıları arasındaki ilişki. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
31. Uçar N. Coralates of suicide ideation and relation to ego identity status among adolescents (Masters Thesis). Ankara, The Middle East Tecnical University, 1999.

32. Başkan T. Ruhsal sorunu olan ergenlerde kimlik duygusu: Karşılaştırmalı bir çalışma. (Uzmanlık Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, 2000.
33. Çuhadaroğlu F. Ergenlik döneminde psikolojik gelişim özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi* 2001; 21:863-868.
34. Süslü DP. Çalışan ve öğrenci ergenlerde kimlik duygusu kazanımının araştırılması, (Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2002.
35. Balkaya A. Lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı bilişsel-sosyal ailesel nitelikler ile suç davranışı düzeyi açısından incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2005.
36. Marcia JE. Adolescence, identity, and the Bernardone family. *Identity (Mahwah, N J)* 2002; 2:199-209.
37. Marcia JE. Identity and psychosocial development in adulthood. *Identity (Mahwah, N J)* 2002; 2:7-28.
38. Waterman AS. Identity, the identity statuses, and identity statuses development: A contemporary statement. *Dev Rev* 1999; 19:591-621.
39. Luyckx K, Goossens L, Soenens B. A developmental contextual perspective on identity construction in emerging adulthood: Change dynamics in commitment formation and commitment evaluation. *Dev Psychol* 2006; 42:366-380.
40. Luyckx K, Goossens L, Soenens B, Beyers W. Unpacking commitment and exploration: Validation of an integrative model of adolescent identity formation. *J Adolesc* 2006; 29:361-378.
41. Côté JE. *Arrested Adulthood: The Changing Nature of Maturity and Identity*. New York, New York University Press, 2000.
42. Adams SG, Gullotta T. *Adolescent Life Experiences*. New York, Brooks Cole Publishing Company, 1989, 1-22.
43. Dereboy F, Dereboy Ç, Coşkun B, Coşkun A. Özdeğer duygusu, öz imgesi ve kimlik duygusu. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi* 1994; 1:61-69.
44. Berzonsky MD, Macek P, Nurmi JE. Interrelationships among identity process, content, and structure: A cross-cultural investigation. *J Adolesc Res* 2003; 18:112-130.
45. Marcia JE, Friedman ML. Ego identity status in college women. *J Pers* 1970, 2:249-263.
46. Adams GR. Family correlates of female adolescents ego identity development. *J Adolesc* 1985, 8:69-82.
47. Grotevant HD, Cooper C. Patterns of interaction in family relationships and the development of identity formation in adolescence, *Child Dev* 1985; 56:415-428.
48. Abraham KG. Ego identity differences among Anglo-American and Mexican-American adolescents. *J Adolesc* 1986, 9:151-166.
49. Jones RM, Hartman B. Ego identity: Developmental differences and experimental substance use among adolescents. *J Adolesc* 1988; 11:347-360.
50. Kroger J. A longitudinal study of ego identity status interview domains. *J Adolesc* 1988; 11:361-374.
51. Archer SL. Gender differences in identity development: Issues of process, domain and timing. *J Adolesc* 1989; 12:117-138.

52. Borus MJ. Ethnic differences in adolescents' identity status and associated behaviour problems. *J Adolesc* 1989; 12:361-374.
53. Klaczynski PA, Fauth JM, Swanger A. Adolescent identity: Rational experiential processing, formal operations and critical thinking beliefs. *J Youth Adolesc* 1998; 27:185-207.
54. Joseph HB, Tzurieil HD. Suicidal tendencies and ego identity in adolescence. *Adolescence* 1990; 25:215-223.
55. Boyes M, Chandler M. Cognitive development, epistemic doubt and identity formation in adolescence. *J Youth Adolesc* 1992; 21:277-304.
56. Taylor R, Oskay G. Identity formation in Turkish and American late adolescents. *J Cross Cult Psychol* 1995; 26:8-22.
57. Nurmi JE, Berzonsky MD, Tammi K, Kinney A. Identity processing orientation, cognitive and behavioural strategies and well-being. *Int J Behav Dev* 1997; 21:555-570.
58. Cramer P. Development of identity: Gender makes a difference. *J Res Pers* 2000; 34:42-72.
59. Bergh S, Erling A. Adolescent identity formation: A Swedish study of identity status using the EOM-EIS-II. *Adolescence* 2005; 40:377-395.
60. Graf SC, Mullis RL, Mullis AK. Identity formation of United States American and Asian Indian adolescents. *Adolescence* 2008; 43:57-69.
61. Eryüksel G. Ergenlerin kimlik statülerinin incelenmesine yönelik kesitsel bir çalışma (Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
62. Varan A. Liseli gençlerin kimlik statülerinin cinsiyet, yaş ve sosyo-kültürel çevre açısından incelenmesi (Doktora Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
63. Gültekin F. Lise öğrencilerinin kendini açma davranışlarının kimlik gelişim düzeyleri açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
64. Oflazoğlu F. Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerde kimlik statülerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
65. Çakır SG. The relationships of identity status with parental attitudes, family type and parental education level in adolescents (Yüksek Lisans Tezi). Ankara, ODTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.
66. Solmaz F. Lise son sınıf öğrencilerinin kimlik statüleri ile anne-baba tutumları algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
67. Uzman E. Sosyal destek düzeyleri farklı üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre kimlik statüleri (Doktora Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
68. Gündoğdu M, Zeren ŞG. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin kimlik statüleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2004; 3(22):57-63.
69. Morsünbül Ü. Ergenlikte kimlik statülerinin bağlanma stilleri, cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2005.

70. Akman Y. Identity status of Turkish university students in relation to their evaluation of family problems. *Soc Behav Pers* 2007; 35:79-88.
71. Pala S. Madde bağımlısı olan ergenlerin kimlik statülerinin belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.
72. Arslan E. Bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi (Doktora Tezi). Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
73. Berzonsky M, Ferrari J. Identity orientation and decisional strategies. *Pers Individ Dif* 1996; 20:597-606.
74. Berzonsky MD, Neimeyer GJ. Ego identity status and identity processing orientation: The mediating role of commitment. *J Res Pers* 1994; 28:425-435.
75. Çelen N, Kuşdil M. Başarılı kimlik gelişimi, kimlik statüleri ve aile kontrol örüntüleri arasındaki ilişkiler. Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu Projesi, 2000.
76. Schwartz SJ, Côté JE, Arnett JJ. Identity and agency in emerging adulthood: Two developmental routes in the individualization process. *Youth Soc* 2005; 37:201-229.
77. Côté JE, Schwartz SJ. Comparing psychological and sociological approaches to identity: Identity status, identity capital, and the individualization process. *J Adolesc* 2002; 25:571-586.
78. Atak H. Yetişkinliğe geçişte kimlik biçimlenmesi ve eylemlilik (agency): Bireyleşme sürecinde iki gelişimsel kaynak (Doktora Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Yazışma Adresi/Correspondence: Hasan Atak, Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ankara, Turkey. E-mail: sternum_001@hotmail.com